

יוסף דעת

פירוש על הש"ס
מלוקט מתורת חכמים ראשונים ואחרונים
חקרי הלכות, עיונים, כללים וציונים
עניני מחשבה, חסידות ומוסר
שאלות ותשובות לסיכום סוגיות הגמרא

בכורות

בעריכת יוסף בן ארזה

**Dafyomi Advancement Forum
of Kollel Iyun Hadaf**

140-32 69 Ave.

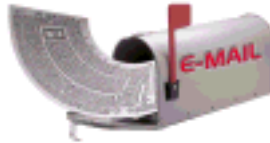
Flushing, NY 11367 USA

Tel: (718) 520-0210

Fax: (603) 737-5728

email: info@dafyomi.co.il

www.dafyomi.co.il

**יוצא לאור בהשתתפות מכון עיון הדף
שע"י כולל עיון הדף**

ת.ד. 43087

הר נוף, ירושלים

טלפון : 651-5004 , 652-2633 (02)

פקס : 652-2633 (02)

דואר אלקטרוני : info@dafyomi.co.il

www.dafyomi.co.il

ליקט וערך : יוסף בן ארזה

חבר כולל עיון הדף

הר-נוף, ירושלים

© כל הזכויות שמורות

המעוניינים להימנות על החוברת לקבלו בדואר רגיל יפנו אל :

בן ארזה, רחוב הרב משקלוב 6, הר נוף, ירושלים 95402

טל : 8128-651 (02), דואר אלקטרוני YOSEFDAAS@DAFYOMI.CO.IL

מחיר חוברת בודדת : 9 ש"ח (בערך \$2.2) לא כולל דמי משלוח

א. יוצא דופן והבא אחריי; רבי טרפון אומר: שניהם ירעו עד שיסתאבו, שמסופק האם בכור לדבר אחד [יוצא דרך דופן הוא בכור ללידות. ואילו יוצא דרך רחם – בכור לרחמים] הוא בכור אם לאו. (ומפטר רחם ממעט רבי טרפון זכר שיצאה נקבה לפניו, שפטור מן הבכורה. עפ"י תוס').
רבי עקיבא אומר: שניהם אינם בכור (פטר רחם – ולא יוצא דרך דופן; בכור – ולא זה שקדמו אחר).
[ישנה דעה שלישית; יוצא דופן אינו בכור משום פטר רחם, אבל הבא אחריי – בכור, שבכור לדבר אחד הוא בכור (רבי שמעון להלן מז: ובתוס' שם; וע' גם חזו"א סוסי"י יט)].
הלכה כר' עקיבא (רמב"ם בכורות ב,ד; יו"ד שטו,ב. וכדעה הסתמית במשנה מז:).

ב. זכר היוצא דרך רחם שבא אחר נקבה יוצאת דופן – לדברי רבי עקיבא אינו בכור (שבכור לדבר אחד אינו 'בכור'. כן מסקנת הגמרא, כאביי). לדברי רבי טרפון – ספק.
ואולם נקבה שיצאה דרך רחם, הזכר הבא אחריה אינו קדוש בבכור אפילו לר"ט לפי שאינו פטר רחם, כאמור (עפ"י תוס'. וע' שפ"א).

ג. כלל הצריך לפרט; הפרט נצרך כדי לפרש משמעותו הסתמית של הכלל – כגון פטר רחם הוא פרט המפרש את משמעות הכלל בכור, שאין משמעו לידה ראשונה או בכור לזכרים אלא בכור הוא זה הפוטר את הרחם, 'בכור לרחמים'.
שונה זה ממידת 'כלל ופרט' דעלמא שהפרט מציין פריט אחד או כמה מתוך הכלל הכולל עוד, אבל אינו מפרש את משמעותו, הלכך שם דנים שאין בכלל אלא מה שבפרט [כגון קדש לי כל בכור... זכר – אין בכלל אלא מה שבפרט, זכר ולא נקבה], אבל ב'כלל הצריך לפרט' אין הפרט בא למעט פרטים אחרים (עפ"י פרש"י).
וכן פרט הצריך לכלל; כל שבלעדי הכלל היינו שוגים בהבנת הפרט, כגון לולא בכור הוא אמינא כל פטר רחם קדוש, אף הבא אחר יוצא דופן.

פרש ר"י (בתוס'): לאביי שהסיקו כמותו, שבכור לדבר אחד אינו 'בכור', נמצא שמשמעות בכור משמשת הן כפרט כלפי פטר רחם [לומר שאין די בבכור לרחמים אלא צריך שיהא גם בכור ללידה, להוציא הבא אחר יוצא דופן שאינו בכור], והן כלל לגביו [שהרי 'פטר רחם' נצרך למעט יוצא דופן]. הרי ש'בכור' ו'פטר רחם' כל אחד לגבי חברו הוא כלל הצריך לפרט ופרט הצריך לכלל.
ורבנו תם סובר שפטר רחם אינו פרט הנצרך לכלל אלא כשאר פרט הבא למעט ולסיים הכלל. ואיזהו 'כלל הצריך לפרט' – כגון וכסהו בעפר שלמדים מ'בעפר' שצריך ליתן עפר מלמטה ועפר מלמעלה, ומן הכלל לבד לא שמענו כיסוי דלמטה.

דפים יט – כ

- כת. א. האם ובאלו אופנים חוששים בדיני התורה למיעוט?
ב. מה דינו של 'רוב התלוי במעשה'?
- ג. הלוקח בהמה מן הנכרי ואין ידוע אם ביכרה אם לאו – מה דינה?
- א. רבי מאיר חושש למיעוט (וכן דעת רבי ישמעאל, לחוש למיעוט לחומרא – לרבא. וכן הסיקו לרבי עקיבא שלכך חלב אינו פוטר). וחכמים חולקים.
[במקום שלא אפשר, מודה רבי מאיר שסומכים על הרוב (עפ"י חולין יא:).
וכן ב'מיעוטא דמיעוטא' מודה (ע' ע"ז לד: גטין ב:)].

א. מחלוקתם ברובא דליתא קמן [כגון רוב קטנים אינם סריסים], אבל ברובא דאיתא קמן כגון תשע חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת נבלה – מודים שהולכים אחר הרוב, כמו ברוב דיינים (עתוס' עפ"י חולין יא; ר"ן ע"ז מ. ועהו"א טהרות ז,יא).

ב. החשש למיעוט – פרשו התוס' כאן – הוא מדרבנן ולא מדאורייתא. ואולם אם החזקה מסייעת למיעוט, חוששים למיעוט מן התורה לאותן דעות, ואף לקולא – לעשות 'ספק'. וכגון ספק טומאה ברשות הרבים, יהא טהור.

ג. להלכה, פסק רבנו תם שחוששים למיעוט כאשר ישנה חזקה המסייעתו, עכ"פ מדרבנן ולחומרא. וכמה ראשונים חולקים וסוברים שלעולם הולכים אחר הרוב, גם כשיש חזקה המתנגדת (עתוס' יבמות לו; תוס' ורשב"א שם ק"ט, ובמשמרת הבית א,א; תוס' נדה יח: חדושי הרמב"ן חולין ג: שו"ת מהרי"ק קעא ד"ה ואשר כתב עוד; שו"ת רעק"א קח; בית הלוי ח"ב כב ואילך; שו"ת אור לציון יו"ד כא ועוד). וע"ע קדושין פ.

וישנם מקומות שחשו חכמים למיעוט אעפ"י שאין עמו חזקה, כגון משום חומרא דאשת איש או משום גזרה מיוחדת (עתוס' כאן ובראשונים קדושין ג. וע' סנהדרין סט – בדיני נפשות).

ב. רוב התלוי במעשה [כגון בהמה שאין ידוע אם ביכרה, והרי ה'רוב' האומר שבהמות מתעברות ויולדות תלוי הוא בהרבעת זכר (ופעמים שהאדם נצרך להרביע הבהמות ואינו דבר טבוע בקביעות (עתוס')], אמר רבינא: מודים חכמים שחוששים למיעוט.

א. משמע בגמרא שרבא אינו מודה בדבר, מכך שהעמיד דברי רבי ישמעאל כרבי מאיר. והלכה כרבינא. וגם לדבריו הרי זה ספק ומצטרף לספק-ספקא. ויש אומרים שאינו אלא חשש מדרבנן, ולפי"ז אפשר שגוי מסיח לפי תומו נאמן בזה, וצ"ע (עפ"י חו"א כ,ה. וע' בסמוך).

ב. אין זה כלל מן מקום שרוב התלוי במעשה אין הולכים אחריו, אלא תלוי בשיקול דעת חכמים (עפ"י חו"א כ,ד).

ג. לדברי הנצי"ב (משיב דבר ח"ה כו), מעשה אדם בר דעת אינו נחשב 'רוב התלוי במעשה'. וי"ח.

ד. כאשר גם הצד של המיעוט תלוי במעשה, אין זה נידון כ'רוב התלוי במעשה' (עפ"י רמב"ן חולין יא: וע"ע קדושין ג). ואפילו צד הרוב הוא מעשה גדול וצד המיעוט מעשה חלקי, הולכים אחר הרוב (עפ"י שו"ת מהר"ם חלאה סוס"י סא).

ה. אם ידוע לנו שנעשה מעשה ברוב, כגון ברובא דאיתא קמן – הולכים אחר הרוב אעפ"י שהוא תלוי במעשה (עפ"י מהר"ם חלאה סס).

ג. הלוקח בהמה מן הנכרי ואין ידוע אם ביכרה אם לאו, ולא ראינו אם טינפה או פלטה שליה; לדברי רבי ישמעאל, עז תוך שנתה ורחל בת שתיים ופרה וחמור בנות שלש [ריבר"י אומר: חמורה בת ארבע] – ודאי לכהן, שהלידה בגילאים הללו ודאי אינה לידה שניה. מיכן ואילך – ספק [אם משום שסובר רבי ישמעאל בכל רוב 'דליתא קמן' לחוש למיעוט (רבא). אם משום שברוב התלוי במעשה חוששים למיעוט (רבינא)].

עתה הפרות יולדות קודם הזמן הנזכר. וכתבו הראשונים שנשנתו הטבעים מזמן הש"ס.

לדברי רבי יהושע, אף עז תוך שנתה הריהי בספק שמא טינפה בעבר ושוב אין כאן בכור, הלכך אין צריך ליתן לכהן. [ואילו ר' ישמעאל סובר שאין לחוש לטינוף, שהוא מיעוט. או סובר שהמטנפת אינה חוזרת ויולדת תוך שנתה].

ומסברת עצמו אמר רבי יהושע – שלא כשמועתו – שאפילו ידענו שלא טינפה תוך ששה, אפשר שטינפה

העו בתום ששה חדשים ואעפ"כ תלד בתוך שנתה. וכן רחל, אעפ"י שטינפה בתום שנה ראשונה, אפשר לה לילד בשנה השניה. ואעפ"י שזמן עיבורה של בהמה דקה חמשה חדשים – אפשר שמשך הטינוף פחות משלשים יום ומיד מקבלת זכר, או אפשר שסובר שחמשה חדשים בבהמה אינם מלאים, או מקצת היום ככולו (כ"פ רש"י). והרמב"ן מפרש שאם ראינו שטינפה בתום ששה, וילדה בתוך שנתה – בזה אמר ר' יהושע מסברתו שהולד אינו בכור).

לפי קבלתו של רבי יהושע, פרש"י שאם ראינו שטינפה לאחר ששה חדשים וילדה בתוך שנתה – ודאי בכור הוא, שאותו טינוף אינו טינוף גמור היה, שאם כן לא היתה יולדת תוך שנתה.

בכל מקום שהוא ספק בכור – ירעה עד שיסתאב וייאכל במומו לבעלים.

א. הלכה כרבי יהושע [שכן דעת רבי עקיבא במשנתנו, והרי רבי ישמעאל יחיד לגביהם], שעז בת שנתה חוששים בה שמא טינפה, והוא מיעוט המצוי (רבנו יונה) ויש למיעוט זה סיוע, כי רוב בהמות מתעברות כשמגיע זמנן להתעבר. וגם אין הולכים בממון אחר הרוב ומעמידים אותו בחזקתו ואין צריך ליתן לכהן (תוס' ורא"ש).

הרמב"ן כתב שהלכה כגמריה דר' יהושע, שעז שטינפה בתום ששה חדשים, ודאי לא תלד שוב תוך שנתה. ואם לא ראינו שטינפה – חוששים שמא טינפה ואין נותן לכהן, אבל הבכור קרב שיש לילך אחר הרוב, אלא שלוקח דמיו מן הכהן. הרי שלדעת הרמב"ן לא נחלקו ר' יהושע ורע"ק על ר' ישמעאל אלא לענין נתינה לכהן, שהמע"ה, אבל לענין הקרבה – הולכים אחר הרוב. ודלא כהתוס' שכתבו בסוף דבריהם שגם לענין הקרבה ושאר הלכות שחוששים למיעוט מטנפות (וע' גם ברא"ש וברמב"ם (ד, ז). וע"ע בענין זה במהריט"א כה; קונטרס הספקות ו, ה; חזו"א כ, ג, ד; חדושי הגר"ר בענגיס ח"א כד; שערי ישר ה, כה).

ב. לאחר הגילאים האמורים, הרי זה ספק כמו שאמר ר' ישמעאל, ולא מצינו מי שחלק עליו בזה (רא"ש ור"פ).

ג. אין הנכרי נאמן לומר שכבר ביכרה אפילו מסיח לפי תומו – שיתכן ולהשביח מקחו אומר כן, לומר שאינה מסתכנת בלידה (עפ"י רא"ש ותוס' כא: ד"ה אשתבוזי. והש"ך (שטו) סק"ב עפ"י תה"ד ועוד) כתב אפילו אם ניכר שאינו מתכוין להשביח מקחו אינו נאמן. אך יתכן שלפי רבינא [כ: שהלכה כמותו], כאשר העז בת שנה ויותר, נאמן נכרי המסיח לפי תומו לומר שביכרה, שהרי מדין תורה יש לילך אחר הרוב שיולדות עד אז (עפ"י חזו"א כ, ה).

ראינה חולבת; רבי יהושע פוטר אפילו בתוך שנתה (וגם אם גדלה בבית ישראל ולא ראינה יולדת ואין כאן רוב בהמות יולדות). עפ"י רש"י ומהרש"א, כיון שרוב החולבות – יולדות. ור' עקיבא סובר חלב אינו פוטר, שחוששים למיעוט החולבות טרם לידה.

רוב הראשונים פסקו שחלב פוטר, ואולם רבנו תם פסק שחלב אינו פוטר. וכן מנהג אשכנז, ואפילו בבהמה בת כמה שנים, אלא שבצירוף צד נוסף כתבו להקל (ע' יו"ד שטו, ג. וע"ע בשו"ת מהר"ם מינץ לר"לה).

דין בהמה המינקת – להלן כד.

דף כא

- כט. א. גדיה שטינפה או ילדה – תוך כמה זמן יכולה היא לילד?
 ב. היכי דמי טינוף?
 ג. בכמה זמן נשלמת יצירת הולד במעי הבהמה?
 ד. האם שייך שגדיה תצטרף עם נכדותיה למעשר-בהמה?

א. גדיה שטינפה; לדברי זעירי, אינה מקבלת זכר ומתעברת בתוך שלשים יום לטינוף. משך העיבור בבהמה דקה חמשה חדשים.

מדברי הגמרא מבואר שיתכן ואין הדבר מוסכם אצל כל התנאים, ויש סוברים שיכולה להתעבר בתוך שלשים לטינופה (כן פרשו בגמרא לפי הסבר אחד את דעת רבי שמעון. וכן את סברת רבי יהושע – לעיל כ). גם יתכן שנחלקו האם חדשי העיבור מלאים (לרש"י משמע שלשים יום. והתוס' חולקים וסוברים לפי חדשי לבנה) או מקוטעים. או אפשר שנחלקו אם מקצת היום ככולו לענין זה. ובשנה הראשונה לחייה, לר' ישמעאל (כפי הסבר ה'אבע"א' לעיל כ.), המטנפת אינה חוזרת ויולדת תוך שנתה. אבל אפשר שתלד מיד בתחילת השנה השנית לחייה.

גדיה שילדה; לברייתא דר' שמעון ומחלוקתו – אינה חוזרת ויולדת תוך שנה מאז שילדה. ולפי הפירוש האחר המובא ברש"י, יכולה לילד תוך שנה, אבל אי אפשר שתלד שנית בתוך אותה שנה שהיא עצמה נולדה.

ב. הגדרת 'טינוף' בבהמה דקה להחשב כהפלת ולד, לפטור את הבא אחריו בבכורה; לרב (כצ"ל), הוא פליטת סירחון המעיד על ולד שנימוק ברחם. ושמואל אמר: פליטת (אבעבועות) דם. וצריך להראותו לרועה חכם, לידע אם עובר היה.

[בבהמה גסה, השליה הוא סימן לולד, ולא טינוף. כן סתמה משנתנו. וישנה דעה שאין השליה סימן ולד בבהמה (ע' בנדה כו ובתוס' להלן כג: ד"ה אלא)].

ג. נסתפקו בגמרא מהו משך הזמן ליצירת הולד בבהמה [ובאשה – ארבעים יום]. ולא נפשט הדבר. וכן כתב הרמב"ם (נכורות ד, יב), שלא עמדו חכמים על מנין הימים שיגמר בו.

ד. משמע בברייתא שאין שייך לצרף גדיה זקנה עם נכדותיה למעשר בהמה (שלכך הוצרך תנא קמא לומר שבנותיה ילדו שלש בנות, ולא אמר שתים שתים ותצטרף היא עצמה עמהן להיות עשר) – שודאי לא נולדו בשנה אחת.

אולם לפי פירוש אחד שברש"י, לדברי ר' שמעון גדיה מתעשרת עם נכדותיה, אם משום שהגדיה מקבלת זכר פחות משלשים יום מן הלידה, אם משום שמשך העיבור קצר מחמשה חדשים מלאים, כך שאפשר לבהמה להעמיד שני דורות בתוך שנה ללידתה. (ואולי גם לת"ק אפשרי הדבר בשנה מעוברת, שמר"ח אלול זה עד לר"ח אלול הבא יש י"ג חדש).

ל. האם מותר להחיל קדושת קרבן על בהמה תוך שמונה ימים להילדה, ומה הדין בדיעבד אם הקדישה אז?

משמע בסוגיא (וברש"י ותוס') שבכל הקדשים אין קדושה חלה על מחוסר זמן (בגופו, כגון פחות משמונה ימים מלידתו. עתוס' זבחים קיד:) כיון שאינו ראוי להקרבה, מלבד בכור הקדוש מיד בצאתו מרחם אמו. וכן מעשר בהמה לרבי שמעון – הריהו כבכור (גזרה שוה 'העברה' 'העברה'), הלכך נכנס לדיר להתעשר תוך ח' ימים ללידתו. וחכמים חולקים.

א. להלכה (רמב"ם בכורות ו,ד), מחוסר זמן אינו נכנס לדיר להתעשר, כסתם מתניתין (להלן נו.).
ב. בתוס' בתמורה (יט סע"ב) ובזבחים (קיד:) מבואר שבדיעבד שאר הקדשים חלה עליהם קדושה במחוסר זמן, דלא כדמשמע ברש"י ותוס' כאן.

ל.א. הלוקח בהמה מישראל, ואינו יודע אם ביכרה אם לאו, והמליטה זכר – מה דינו?

הלוקח בהמה מישראל ואין יודע אם ביכרה (והמוכר אינו נמצא לשאלו); לדברי רב, הזכר הנולד עתה הריהו בכור ודאי, שאם כבר ביכרה ודאי היה משתבה בכך ומודיעו. לדברי שמואל – ספק בכור, שמא אינו מודיעו כי סבור שלשחיטה קנאה. ולרבי יוחנן – ודאי חולין, שאם לא ביכרה, ודאי היה מודיעו להפרישו מן האיסור.

הלכה כר' יוחנן (תוס', בה"ג, רמב"ם בכורות ד,ט). ואילו רבנו יונה (מובא ברא"ש) כתב שהוא ספק [מפני ששמואל מכריע ויש בהכרעתו רוב דעות; שלענין האיסור, הוא ורב מחמירים, ולענין הממון הוא וריו"ח מקלים]. וכן נקט הטור וב"י, וכ"ה ברמ"א (יו"ד שטז,ו). ב'לקוטי הלכות' כתב שרוב הפוסקים פסקו כר' יוחנן ויש מחמירים לפסוק כשמואל. [וכבר נחלקו הראשונים ז"ל במחלוקת רב ושמואל כנגד רבי יוחנן, האם הלכה כריו"ח (כן דעת ר"ח. עתוס' שבת קמה. ר"ה לד: רא"ש שבת פ"ג א, פ"ה, ערובין פ"ו כב; קדושין פ"ג ג; וכ"ג מדברי התוס' בכתובות ד סע"א בשם בה"ג; רשב"א קדושין יג: כס"מ מאכ"א טו,ו) אם לאו (ערי"ף וש"ר שבת שם; רא"ש עירובין פ"ו כ. וע' קרבן נתנאל פ"י דפסחים אות ח ופ"ק דביצה אות ד); נודע ביהודה תנינא יו"ד ס; שו"ת שאג"א החדשות (ו)].

דפים כא – כב

ל.ב. בהמה גסה ששפעה חררת דם – מה דין החררה לענין קדושת בכורה ולענין טומאה? מה דין הולד הבא אחריה?

בהמה גסה שלא ביכרה, ושפעה חררת דם – הרי זה כמו שהפילה ולד מחוי ואין הבא אחריה בכור. כן אמר רבי אליעזר בן יעקב. ומצד הדין אין החררה טעונה קבורה (שמא הוא בכור וזכר ואסור בהנאה) – מפני שהולד בטל ברוב דם וגנינים (וגם משום רוב צדדים שאינו בכור; מחצה נקבות ומיעוט 'נדמה'. עתוס' עפ"י חולין עז). ומאותו הטעם אינה מטמאה לא במגע ולא במשא (כן תני רבי חייה, וכפירוש רבי יוחנן), אבל הצריכה קבורה כדי לפרסמה שנפטרה מן הבכורה והבא אחריה אינו בכור.

א. לפי דעה אחת בגמרא (בנהד כו), חכמים סוברים שאין השיליא סימן ולד, ולדעה זו בהמה שהטילה חררת דם אין לפטור את הבא אחריה מבכורה (עתוס' כג: ד"ה אלא) ואולם הלכה כרבי אליעזר בן יעקב שמשנתו קב ונקי (כדלהלן כג:).
ב. היתה שם צורת נפל – מטמא במגע ובמשא (רמב"ם).

דף כב

לג. א. עובר מת במעי אמו, האם מטמא בפתחת הרחם אם לאו?

ב. מהו שיעור עפר הבא מארץ העמים או מבית הפרס, שגזרו עליו טומאה?

א. עובר מת במעי אמו, ונפתח הרחם; אם העגיל העובר ראש כפיקה של צמר – טמא. באדם – מטמא באהל, ובבהמה – במגע משום נבלה, אבל פחות מכן טהור (עד שיצא. ראשונים), שהריזו טומאה בלועה (כפרש"י). הסיקו שבאדם שיעורו כפיקה של שתי, ובבהמה – כפיקה של ערב, הגדול יותר. ובברייתא שנו מחלוקת ר"מ ור' יהודה (באדם), האם כפיקה של שתי או של ערב. ר' אליעזר ברבי צדוק אומר: אפילו לא העגיל ראש כפיקה, אם נפתח הרחם עד כדי שיעור שייראו טפיפיות – פיקה בתוך פיקה – מטמא.

א. לר' ישמעאל (בחולין עב.), אין מטמא באהל המת מהתורה אלא ילוד ולא עובר במעי אמו. וכן יש דעה בתוספתא (אהלות ס"ח. מובא בתוס' חולין עא.) שאין לולד טומאה עד שיצא לאויר העולם. ואולם הלכה שמטמא. ודוקא בשעה שיושבת על המשבר אבל לא קודם לכן (תוס' חיצוניות, מובאים במהריט"א ובמלאכת שלמה חולין פ"ד ג.).

ב. ברמב"ם משמע ששיעור זה לא נאמר לענין טומאת עובר הבהמה ולעולם אינו מטמא כל עוד לא יצא לאויר העולם, ורק לענין שייחשב ולד לפטור רחמה מן הבכורה, בזה תלוי אם העגיל ראש כפיקה אם לאו (ע' במפרשים. וע"ע חולין ע-עב). ויש חולקים וסוברים שלפטירת רחם אין צריך עיגול ראש (עפ"י הלכות בכורות לרמב"ן. וע' בהשגות הראב"ד ובנו"כ).

ב. שיעור עפר הבא מארץ העמים ומבית הפרס, לטמא – כפיקה גדולה של סקאין (= שקים) שהוא כחותם המרצופים [וישנו בצד העליון של מגופת חבית הלחמית].

נחלקו תנאים (אהלות י"ה) האם מצרפים לשיעור זה עפר נפרד או צריך דוקא גוש כברייתו. וכן נחלקו (ער"ש שם ב, ג, בבאור מחלואת תנאים בתוספתא) האם מועיל לענין זה גיבול העפר במים להיות גוש אחד.

דפים כב – כג

לד. א. הלוקח ציר מעם-הארץ – מה דינו לענין טומאה וטהרה?

ב. סאה תרומה טמאה שנפלה לתוך מאה חולין טהורים – מה דין התערובת?

ג. דבר טמא שנתערב בטהרות מרובות – האם הטומאה כמאן דליתא או כמאן דאיתא? מאי נפקא מינה?

ד. האם טומאה סרוחה מטמאת?

א. ציר דגים כשלעצמו אינו מקבל טומאת אוכלין, שאינו אלא 'זיעה' בעלמא, ואולם אם עירבו בו מים, אזי אם כמות המים מועטת מכמות הציר – המים בטלים ברוב והכל טהור. ואם המים מרובים – מקבל טומאה. מחצה על מחצה – יתכן וטהור (כן אמרו באבעית אימא) כיון שטומאת עם הארץ דרבנן וכן טומאת משקין, ולא גזרו אלא ברוב.

מרש"י משמע שכשהמים רוב בתערובת, אף הציר מקבל טומאה. והתוס' חולקים וסוברים שרק המים נטמאים ולא הציר (וע' עונג יום טוב ד שפרש מחלוקתם האם מיעוט של הטר מתבטל לרוב לחול עליו איסורים ודינים של הרוב, אם לאו).

כיצד טהרתו – משיקו במי מקוה, והרי ההשקה מועילה למים [כשהם הרוב או אפילו מחצה. תוס'] להעלותם מטומאתם.

לדעת רבי ירמיה ורב דימי, אין מועילה ההשקה אלא לטבל בו את הפת וכדו', אבל לא ליתנו בקדירה – שמא היה מיעוט מים בציר והרי לא נטהרו בהשקה [מפני שהם בטלים לציר ואין השקה מועילה אלא למים ולא לציר], ועתה הם מצטרפים עם המים שבקדרה וחוזרת הטומאה וניעורה. אביי חלק על כך, כי טומאה שבטלה אינה חוזרת וניעורה על ידי דבר טהור.

הלכה כר' ירמיה ורב דימי (רמב"ם טומאת אכלין טז,ה).

הלוקח ציר טהור מעם-הארץ (שכבר הושק במים (רש"י ותוס'). או שידוע שאין שם רוב מים. רבנו גרשום); אם נפלו לתוכו מים כלשהן – טמא, שנחשדו ע"ה לערב עד מחצה בציר, ושמא ע"י תוספת מועטה נעשה רוב מים (ראב"י במשנת מכשירין, כהסבר רבה בר אבהו). לר' ירמיה ורב דימי – אפילו מים טהורים מעוררים הטומאה. ולאביי – רק מים טמאים.

אם נתערבו מים טמאים, וכן מי עם הארץ שבחזקת טמאים הם, אין חילוק אם היה בתחילה בציר מחצה מים [ועתה נעשו המים רוב] או רוב – טמא מחמת המים הטמאים שחוזרים ומטמאים את מי הציר (עפ"י תוס').

ב. סאה תרומה שנפלה לתוך מאה חולין טהורים שלא הוכשרו לקבל טומאה; רבי אליעזר אומר: תירום ויתירקב. וחכמים אומרים: אין צריך לכך אלא התרומה בטלה באחד במאה.

א. לפרש"י שלפנינו, גם לחכמים צריך להרים לכהן. וכתב שרשאי ליתן דמיה לכהן ואין צריך להרים סאה ממש, כי המכוון הוא שלא להנות מן התרומה. ולסברת התוס' (ור"ש ורא"ש תרומות ה,ב) אין יכול להיפטר בדמים. ואפילו לרש"י, אסור לאכול מן התערובת קודם הרמת סאה או דמיה (ע' שבת קמב; תרומת הדשן נד. וע"ע קה"י כא).

ב. 'תירקב' שאמר ר"א – לאו דוקא, אלא יכול לשרפה ללא שיהנה ממנה בשריפתה. ואפשר שלשיטת הירושלמי מותר להנות בשרפתה (עפ"י תוס').

ומכל מקום, בין לרבי אליעזר בין לחכמים, צריך להקפיד שלא יבוא משקה עליהם [מלבד מי פירות שאינם מכשירים לקבלת טומאה], או ייחלק הכל לכמויות קטנות שבכל חלק לא תהא כביצה (מן התרומה הטמאה. תוס'). טעם הדבר פירש עולא, גזרה שמא יסבור שהכל טהור ויביא חולין טמאים מעט פחות מכמות התערובת, כדי לבטל טומאתם. ובאמת נטמא הכל, שטומאת החולין עוררת את הטומאה המעורבת ונמצא הרוב טמא.

ג. משמע בסוגיא שטומאה שנתבטלה ברוב טהרה [כגון אוכל טמא שנפל לאוכל שלא הוכשר לקבל טומאה, או משקה טמא שנתערב בציר מרובה, או אפר פרה אדומה שנתערב באפר סתם], לר' ירמיה ורב דימי ור' יוסי בר' חנינא – לא נתבטלה מכל וכל אלא עדיין היא קיימת. ולאביי – כמאן דליתא דמי.

מתוך פרש"י משמע שגם לאביי כמאן דאיתא [ולכך טומאה עוררת טומאה], והתוס' חלקו. נפקא מינה לענין שאלת 'חזור וניעור'; אם יתוסף לתערובת אכל או משקה שיכול לקבל טומאה [ולאביי – אכל טמא דוקא], האם המיעוט הטמא שבתערובת יצטרף עם אותו אכל להחשב רוב ולהיטמא. וכן נפקא מינה אם לאחר שנתערב הטמא בטהור תוכשר התערובת כולה על ידי משקה – נטמא הכל (עתוס' שהוא הדין בתערובת חולין בחולין).

וכן נפ"מ בטומאה שנפלה לרוב טהור, האם התערובת מטמאת במשא.

- א. הוא הדין לענין טומאת אהל – במת. והוא הדין לטומאת מגע – אם יגע בכל התערובת בבת אחת (עפ"י תוס'). ואפשר שה"ה לענין טומאת האוכל אכלין טמאים, שאם אכל את הכל – נטמא (ע' חו"א טהרות ה, יד).
- ב. פסק הרמב"ם כרבי ירמיה ורב דימי שהטומאה חוזרת וניעורה. וכן אפר טמא [של פרת חטאת] שנתערב בטהור, או נבלה שנתערבה בשחוטה – מטמאים במשא (ע' הל' אה"ט א, יז), אלא שלענין חררת דם פסק שאינה מטמאה במשא, ובארו המפרשים שבתערובת גמורה כגון לח בלח וכדו', הרי זה ביטול מוחלט והטומאה כמאן דליתא דמי.
- ג. כתבו התוס' שמסתבר שמדין התורה הטומאה בטלה ואינה מטמאת במשא, אלא גזרו חכמים להחשיבה כמאן דאיתא. והנצי"ב בחידושויו כתב שנראה שלשיטת הרשב"א מטמא במשא מן התורה (ע"ש. וע' גם כס"מ פרה טו, ד. ולפי מה שרצה לצדד שם נראה שמטמא במשא מן התורה. וכן צדדו כמה אחרונים בדעת הרמב"ם. ע' פמ"ג בפתיחה לסי' תמב; שער"י סוף שער ג. וע"ע חו"א נגעים א, טו; שבט הלוי ח"ז קעג).
- ד. מגע בתערובת בבת אחת; התוס' צדדו שנידון זה כמשא וטמא. ויש אומרים שאינו כמשא כי כל חלק וחלק נוגע לעצמו הלכך נידון כנוגע וחוזר ונוגע, שלא כמשא שאין שם מקום לחלוקת דבר הנישא (ע' כסף משנה אבוה"ט א, יז).
- ה. מעט אכל טמא שנפל לתוך רוב אכל טהור המקבל טומאה – נטמאת התערובת כולה (כדתנן ריש מקואות).

- ד. נבלה הסרוחה מעיקרה (כגון שהיה האבר רקוב טרם נתנבלה. ערש"י) ואינה ראויה לאכילת אדם – טהורה (לא תאכלו כל נבלה, לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה. ולפי דעה אחת בגמרא אין צריך לכך לימוד, שעפר בעלמא הוא ומעולם לא נחתה עליו תורת טומאה).
- היתה ראויה בתחילה למאכל וירדה לטומאה, ואח"כ נסרחה; לדברי בר פדא, אם נפסלה מאכילת אדם נטהרה. ולר' יוחנן אינה טהורה עד שתיפסל מאכילת כלב.
- ודוקא לענין טומאה חמורה, אבל טומאה קלה – כל שלא נפסלה מאכילת כלב – מטמאה.
- א. רש"י מפרש 'חמורה' – טומאת משא. 'קלה' – טומאת מגע (וכן נקטו התוס' בדעתו). והתוס' הוכיחו שגם טומאת מגע נבלה טומאה חמורה היא, ופרשו 'טומאה קלה' – טומאת אוכלים.
- ב. בסרוח מעיקרו, כל שאינו ראוי לאכילת אדם – טהור גם בטומאה קלה, בין לבר פדא בין לר' יוחנן (מפרשים).
- ג. אכלים שנפסלו מאכילת אדם; לדעת הרמב"ם (טו"א ב, טו), אינם מקבלים טומאה [אלא אם כן יכול לחזור ולעשותה ראויה לאדם ע' פסחים מה]. ורק אם כבר נטמאו אין פוקעת טומאתם עד שייפסלו מאכילת כלב. והראב"ד השיגו שבכל אופן אינם יוצאים מידי קבלת טומאה עד שייפסלו מאכילת כלב.

דפים כג – כד

- לח. בהמה מינקת, האם זו הוכחה שהבהמה המליטה או אפשר שמינקת אעפ"י שלא המליטה? והאם יש הוכחה שהיונק הוא בנה? מה הדין כאשר היונק נדמה לבהמה אחרת?

- לדברי רשב"ג במשנתנו, בהמה המינקת ודאי ילדה, הלכך בהמה שאין ידוע אם ילדה אם לא וראינה מינקת – ודאי כבר ביכרה ונפטרה מן הבכורה.
- ואפילו בהנחה שחלב אינו פוטר. או גם כשראינה חולבת בזמן שידענו שלא ילדה, שאז אין החלב ראייה כלל – ההנקה מהוה ראייה על לידה (עפ"י ראשונים).
- ואם ידענו שבנה נמצא בעדר וראינה מינקת – יש להניח שזהו בנה, שאינה עוזבת את בנה ומינקת אחר (ואפילו בלילה. תוס'). הלכך אם היתה מבכרת וראינה מינקת – הרי היונק ודאי בכור. וכמו כן אם ראינו בהמה שביכרה בעבר ועתה היא מינקת – אותו יונק ודאי חולין הוא ואינו בכור. וכן השוחט אותה ואת היונק ביום אחד – לוקה משום 'אותו ואת בנו'.
- אבל אם לא ידענו שבנה נמצא שם, נסתפקו בגמרא שמא מניקה אחר שאינו בנה [אך היא ודאי ילדה, שאלמלא כן – ודאי אינה מרחמת אחר, כאמור]. הלכך אם עבר ושחט אותה ואת היונק ממנה באותו היום – אינו לוקה משום 'אותו ואת בנו' (וכ"פ הש"ך יו"ד טז סק"ה).
- ראינה מינקת את הנדמה למין אחר, כגון חזיר הכרוך אחר רחל – ודאי פטורה מן הבכורה, שאם לא ילדה מקודם לא היתה מינקת. ואולם נסתפקו אם יש הוכחה בכגון זה שהוא ודאי בנה כי אין להניח שאוהבת למי שאינו מינה, או שמא אפשר שמניקה אף מין אחר. ועלה ב'תיקו'.
- זוהי דעת רשב"ג כאמור, והלכה כמותו. אבל חכמים בברייתא חולקים וסוברים שאעפ"י שמניקה – אפשר שלא ילדה מעולם, ולכן אם תלד עתה – הרי זה ספק בכור. ואפילו כשמניקה נדמה למין אחר, נסתפקו שמא י"ל שאין הוכחה שהוא בנה ואם הוא דומה למין טמא – אסור באכילה.
- א. יש מקומות שנהגו להחמיר – שלא מן הדין – בבהמה מינקת, לחוש שלא נפטרה מן הבכורה (ע' בשו"ת מהרי"ל כו – מנהג בני אושפורק).
- ב. ולד צעיר שכרוך אחר בהמה אך לא ראינהו יונק – אין כאן הוכחה שהוא בנה, שה'הכרוך' המוזכר בסוגיא היינו יונק כדפרש"י (עפ"י שו"ת מהרי"ל קעד).
- ג. נתונים עדכניים לאפשרות יניקה של וד מבהמה שאינה אמו – ע' בחוברת 'הליכות שדה' גליון 104 (טבת תשנ"ז) עמ' 55.

דפים כד – כה

- לו. א. האם מותר לתלוש שער / צמר הבכור ממקום השחיטה, כדי לשחטו, וכן כדי לראות מקום מום?
 ב. האם מותר לתלוש שער / נוצות לצורך שחיטת בהמה או עוף ביום טוב? ומה דין התולש שער הבהמה בשבת?
- ג. שתי שערות בפרה אדומה שעיקרן מאדים וראשן משחיר – כיצד יעשה? ד. האם מותר לגזוז שור או פרה של קדשי מזבח ושל קדשי בדק הבית?
- א. רבי יוסי בן המשולם אומר: השוחט את הבכור, עושה מקום לצורך הקופיץ ותולש את השער ובלבד שלא יזיז השער שנתלש ממקומו אלא ישאירנו מסובך עם הצמר. ואמר ריש לקיש: אין התר לתלוש אלא ביד אבל בכלי אסור (ריש לקיש). אמר רב: הלכה כרבי יוסי בן המשולם.
- טעם ההתר; אם משום שתולש אינו בכלל ולא תגז, ואף מדרבנן לא אסרו לצורך שחיטה (ובשאינו מתכוין – לתוס'), אם משום שדבר שאינו מתכוין מותר בכל התורה.
- כמו כן מותר לתלוש השער כדי להראות המום לחכם, ואף לכתחילה.
- א. לדעת הרמב"ם תולש שער לצורך שחיטה אף במתכוין. והתוס' והרא"ש נקטו שאין לתלוש במכוון אלא מפנה השער לצדדים ואם נתלש נתלש.

ב. תלישת שער הקדשים שלא לצורך שחיטה אסורה לדברי הכל, מדרבנן ולא מדאורייתא, שכן הסיקו בסוגיא 'תולש לאו היינו גוזז'. ובירושלמי (שבת ז,ב) נחלקו אמוראים בדבר אם חייב או פטור, והלכה שפטור (רמב"ם מעילה א,ז).

ובדברים שדרכם בתלישה ולא בגיזה כגון נוצה של עזים; יש מי שחידש שהואיל ותלישתם היא גיזתם לענין שבת, הלכך חייב גם משום 'לא תגזז' (עפ"י שער המלך יו"ט ג,ג) ויש אומרים שפטור (מהריט"א, עפ"י סתימת הפוסקים).

ב. אמר רב הונא, וכן נאמר בשם רב: מותר לפנות שער לצורך שחיטת הבהמה ביו"ט. ואפילו לדעת רב שפסק כר' יהודה שדבר שאינו מתכוין אסור – כאן מותר משום שתלישת צמר הבהמה אינה דרך גיזת והרי זה 'כלאחר יד'.

א. לדברי התוס' אין התר אלא באופן שאינו מתכוין לתלוש, והתלישה אינה ודאית. ולרמב"ם – אף במתכוין. ובשו"ע (או"ח תצח, יב) פסק כדעה ראשונה.

ב. אין להזיז הצמר שנתלש ממקומו (פוסקים). ואם היה צמר מסוכך בצואר וא"א לשחוט בעודו נמצא שם, ולא היה באפשר מערב יו"ט – יש לומר שמותר להזיזו ביו"ט (פמ"ג. מובא במשנ"ב תצח ס"ק ס"ה).

ג. תלישה בכלי; נחלקו הדעות האם נחשבת 'דרך גיזת' (ע' באור הלכה תצח, יב). וגילוח השער אסור לכל הדעות, ויש בזה איסור תורה – שגילוח וגוזז נראה שדבר אחד הוא (חזו"א כא,ז).

ואולם תלישת נוצת העוף – הרי זו דרך מלאכה, והתולש את הכנף בשבת חייב משום 'גוזז' (ואפילו לאחר מיתה. ראשונים, עפ"י הירושלמי שבת ז,ב).

א. מריטת נוצת העוף ביום טוב לצורך שחיטה; להרא"ש והרמב"ם וכ"פ בשו"ע – אסורה, שהרי זו מלאכה כדרך (אלא שמותר בשאינו מתכוין בלא 'פסיק רישיה' – למ"ד דבר שאינו מתכוין מותר). והרמב"ן כתב להתיר בכל אופן שהרי תלישת הנוצות הותרה לאחר שחיטה לצורך אכילה, וה"ה קודם לשחיטה. ונהגו השוחטים לסמוך על דעה זו כשלא מרטו מערב החג (עפ"י אחרונים).

ב. יש מי שכתב שתולש נוצה מהעוף החי אינו חייב אלא במקום שחיטה שכן דרכו בתלישה, משא"כ בתולש במקום אחר (עפ"י אגלי טל מלאכת גוזז ו).

ג. יש אומרים [בדעת הרמב"ם] שגיזה בעוף נחשבת שלא כדרך, והגוזז בשבת – פטור (עפ"י מנחת חינוך מוסף השבת יב,ד; חסדי דוד על התוספתא שבת ט). ויש מחייבים (עפ"י יראים השלם סי' רעד ועוד ראשונים הגורסים כן בתוספתא שם).

ד. מריטת שער דק שבצואר העזים – הרי היא דרך גיזת, ואסורה מן התורה לכל הדעות ביו"ט (ע' באה"ל תצח, יג).

ג. שתי שערות שעיקרן מאדים וראשן משחיר – ר' יוסי בן המשולם אומר: גוזז במספרים ואינו חושש, לפי שאיסור גיזת קדשי בדק הבית – מדרבנן, ובפרה לא גזרו חכמים משום שאינו שכיח. או גם משום שאינו מתכוין לגוזז אלא לתקנה (עפ"י רש"י; רמב"ם פרה א,ג. ועתוס' ובמפרשים).

גיזת זו נצרכת מפני מראית העין, ולא מן התורה (תוס' חדשים פרה ב,ה. וכן צדד בחזו"א פרה ד,ו. וע"ע מנ"ח שצו, ח).

ד. הגוזז מקדשי מזבח, הן צאן הן בקר – לוקה משום ולא תגז. (וי"ו מוסיף על ענין הראשון – 'שורף').

- א. נראה שדוקא שור וכדו' נתרבה, אבל הגוזה עוף של מוקדשין – פטור. והוא הדין לענין לאו דלא תעבד (מנחת חינוך מוסף השבת יב,ד). ואין הדבר מוסכם (ע' מנחת סלת' שם).
- ב. כתב הרמב"ם: יראה לי שאין הגוזה חייב עד שיגוזו כדי רוחב הסיט כפול, לא יהא זה חמור משבת. וע' במג"ח תפג,ב; 'חדושי הגר"ח על הש"ס'.
- אמר רבי אלעזר: קדשי בדיק הבית אסורים בגיזה ובעבודה מדרבנן. לפי אפשרות אחת בגמרא בפרה אדומה מותר, מפני שאינה מצויה לכך לא גזרו בה חכמים.
- וכן נקט הר"ש (פרה ב,ה). וע' גם בשער המלך איסורי מזבח א,יא. וכבר העירו מדברי התוס' בחולין יא: (סד"ה חטאת) שנראה שאסורה מדאורייתא בגיזה, ד'חטאת' קרייה רחמנא. ומכל מקום כשנפדיה מותר לגזזה לדברי הכל, כמבואר בגמרא, וכן מובא בתוספתא פרה ב.

דפים כה – כו

- לז. א. צמר / שער שנתלש מן הבכור במכוון או נתלש מאליו – האם הוא מותר בשימוש? ומה דינו כשנתערב בגיזת חולין?
- ב. צמר של עולה, חטאת ואשם שנתלש – מהו?
- ג. צמר המדובלל בבכור – מהו?
- ד. בעלי מומים שנתערבו בתמימים, ביקר את כולם ולא מצא מום – מה דינם? ביקר מקצתם ומצא מום – האם צריך לבקר עוד את השאר?
- א. צמר / שער שנתלש מבכור בהמה טהורה, בין שנתלש במכוון בין שנתלש מעצמו; אם מבכור תם, או גם מבעל-מום שעדיין לא התירו מומחה (ריש לקיש) – הצמר אסור לעולם, גזרת חכמים היא שמא ישהנו בגלל הצמר הנושר (ונמצא בא לידי תקלה (רש"י ועוד), ויבטל מצות אכילתו בתוך שנה (ערמב"ם ועוד).
- א. משמע שמדין תורה אין איסור בצמר שנתלש (תוס'). ונראה דוקא אם הומם אבל כל עוד הוא תם – הצמר אסור מן התורה אם ננקוט שזריקת הדם מתירתו, שהרי עדיין לא נעשתה מצוותו (עפ"י חזו"א בכורות כג,ד כא,י ערלה י,ו. וע"ע בתד"ה התולש וברמב"ם מעילה ו,ב; שו"ת משיב דבר ח"ב עד ד"ה היוצא; נח). ואין הדבר מוסכם (ער"ש ערלה ג,ג. וע"ע מהריט"א אות מב).
- ב. אפילו תלש הצמר בהתר, כגון לראות את מומו – אותו הצמר אסור בהנאה לעולם (רמב"ם מעילה א,י).
- נתלש מבכור בעל מום שהתירו מומחה; כל עוד הבכור חי – אסור להנות מן הצמר, גזרה שמא ישהנו (ונראה שגם עקביא מודה בדבר. עפ"י חזו"א כא,י). שחטו; לדברי רבי יהודה, עקביא בן מהללאל מתיר (שאין לגזור שמא ישהה בעל מום בשביל הצמר. רש"י) וחכמים אוסרים. ולדברי רבי יוסי במשנה (כהסבר הגמרא), אפילו חכמים מתירים בזה (שכשם שהשחיטה התירה את הצמר המחובר בו, כך התירה את התלוש. ערש"י).
- מת הבכור; לרבי יהודה, דברי הכל אסור (כן פרש רבא דברי ר' יהודה בברייתא), ולרבי יוסי – עקביא מתיר וחכמים אוסרים. ויש תנא נוסף הסובר בין בוז בין בוז מחלוקת (ת"ק דברייתא, כהסבר רבא).
- אמר רב נחמן: הלכה כרבי יהודה, וכדעת חכמים שאפילו נתלש לאחר שהתירו מומחה, ושחטו – אסור. שכן שנינו בבחירתא – מסכת עדויות. וכן סתם תנא דמתניתין בסיפא (רנב"י).
- יש מי שצדד לומר לדעת רש"י (בתמורה לא). שאסור מהתורה להנות מגיזת פסולי המוקדשין קודם זביחתם, שלא התירתם תורה בהנאה אלא משעת זביחה ואילך (עפ"י מהריט"א אות מב. וע' גם בחדושי הנצי"ב עפ"י פרוש המשנה לרמב"ם ערלה ג).

נתערבה גיזת האיסור בגיזות חולין – אפילו בכמה אלפים, הכל אסור (כמבואר בהסבר רבה בר אבא לברייתא. וכן פסק הרמב"ם (בכורות ג, ב). ואף ההסברים האחרים שבגמרא אינם חולקים לדינא. עפ"י מפרשים).

ב. צמר של שאר זבחים שנתלש; בבעלי מומין – לחכמים אסור, שאם נתירם יש לחוש שמא יבוא להשהותם (רש"י).

נראה שבבע"מ אין חילוק בין בכור לחטאת ואשם (עפ"י חזו"א כא, י) – כפרש"י. ואולם מרמב"ם (מעילה א, י) ור"ג נראה שלהם שיטה אחרת, ולפיה בבע"מ מותר בנתלש הצמר מאליו, כיון שלא יבוא להשהותו כי לא ירויה כלום שהרי בין כך טעון פדייה. ע' במפרשים.

בתמימים (לפרש"י מדובר שלאחר שנתלש נפל מום בבהמה, ופדאה ואת צמרה. והתוס' פרשו בעולה שנשחטה ונזרק דמה, שהותרה עם צמרה) – יש חילוק בסוגי הקרבנות; בחטאת ואשם כיון שעיקרם לכפרה אין חשש להשהיה, הלכך לא גזרו על הצמר. בבכור ומעשר בהמה (ושאר שלמים. עפ"י רמב"ם. וע' נצי"ב) – ודאי אסור, כדלעיל. בעולה – נסתפקו בגמרא האם גזרו שמא ישהה מפני שאין עיקרה לכפרה, או כיון שמ"מ מכפרת אעשה, אין חשש השהיה. ולא נפשט הספק. ודוקא כשנתלש מעצמו, אבל התולש בכונה – ודאי אסור (ואף לעקביא אסור בתמימים, ואף בחטאת ואשם. עפ"י תוס'. וע' גם חזו"א כא, י).

ג. צמר המדובלל (= תלוש מעיקרו ומסובך עם הצמר המחובר) בבכור; את שנראה עם הגיזה – מותר. ואת שאינו נראה עמה – דינו כצמר שנתלש.

היכי דמי שאינו נראה עם הגיזה – ר' נתן בר' אושעיא אמר: כל שאינו מתמעך עמה, שנראה בולט משאר הגיזה. ור' אלעזר אמר ריש לקיש: זה שעיקרו הפוך כלפי ראשו, אבל אם אינו הפוך אלא שאינו מתמעך עם השאר – מותר, שהרי אי אפשר לגיזה בלא נימין המדולדלות.

הלכה כריש לקיש (רמב"ם; טשו"ע י"ד שח). וי"א להחמיר כשניהם (ע' רמב"ן רא"ש ור"ג. ומרש"י משמע שרבי נתן מודה לריש לקיש ומוסיף עליו, אבל בשטמ"ק (א) מבואר שלר' נתן כשעיקרו הפוך עדיין נחשב נראה עם הגיזה).

בכור תם שנשחט, הצמר והשער המחוברים מותרים כדרך שהותר עורו אחר זריקת דמו על המזבח (ערמב"ם בכורות ג, יא). בכור שמת – הצמר המחובר בו אסור בהנאה, כשאר הגוף. נראה שהוא איסור מדרבנן, אבל מהתורה מותר (עפ"י חזו"א כג, ב).

ד. בעלי מומים שנתערבו בתמימים, וביקר ולא מצא מום באף אחת מהתערובות; לדעת רבי חייא בר אבא, נחלקו בדבר ר' יהודה ור' יוסי, ומחלוקתם תלויה במח' חכמים ור' מאיר אודות טומאה שאבדה ולא נמצאת. ואמרו בגמרא שלדעת ר' אסי הכל מודים שאסור, כי מניחים שלא בדקו היטב [ואילו דעה ראשונה סוברת שיתכן שהיה זה מום עובר ונרפא].

בדק קצת מהתערובת ומצא בעל מום; לדברי ר' אסי, מחלוקת תנאים בדבר (ר' יהודה ור' יוסי, וכן רבי ורשב"ג), האם מניחים זהו שאבד זהו שנמצא אם לאו. ולר' חייא בר אבא, כאן יודו כולם שזהו שמצא, כי אין דרכם של קדשים תמימים שיפול בהם מום, הלכך אין צריך לבדוק עוד בשאר.

פרק רביעי; דף כו

לח. א. בכור בהמה טהורה, מתי הוא ניתן לכהן?
ב. האם מותר ליתן מתנות כהנים, לויים או עניים, לאלו המסייעים בבית הגרנות? מה נכלל בדין 'כהן המסייע'?

א. ישראל שגולד לו בכור בהמה טהורה, חייב ליטפל בו שלשים יום מלידתו (כולל יום שלשים. תוס' ועוד) – בבהמה דקה. רבי יוסי אומר: שלשה חדשים, מפני שטיפולה מרובה ושניה דקות (וצריכה לינוק מאמה, לכן אין להפרידה מאמה כל שלשה חדשים). ובגסה חמשים יום. ורק לאחר מכן נתנו לכהן (מלאתך ודמעך לא תאחר, בכור בניך תתן לי, כן תעשה לשרך לצאנך – שורך דומיא דמלאתך, היינו בכורים הניתנים לחמשים יום; וצאנך דומיא דבנך שנפדה לאחר שלשים יום. ואין לומר להפך – שלכך הוסיף הכתוב 'עשיה' בשור. ע' פיה"מ לרמב"ם ורע"ב שהביאו דרשת רב כהנא הנזכרת. וע' ר"ג ומהריט"א).

בדקה, נתנו לאחר עבור יום שלשים (תוס' ועוד). ובגסה, יש אומרים ביום החמשים יכול ליתן לכהן, דומיא דביכורים. ויש חולקים (ע' בתוס' ובמפרשים; מג"ח יח, ג; שבט הלוי ח"ה קנ"ג הקדשים ח). אפילו רצה הכהן לקבלו קודם לזמן הזה ולטפל בו – אסור ליתן לו, מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות. אבל אם הכהן רוצה בו תוך הזמן על מנת לאכלו מיד [בבעל מום], או להקריבו מיד [בתמים בזמן הבית] – מותר, שהרי אינו מטפל בו במקום הבעלים.

א. יש אומרים שאם הבעלים מקבלים על עצמם את הטיפול, יכולים ליתן לכהן מיד, ואף מצוה יש בדבר (ע' חו"ב ועוד).

ב. אין כהן מצוי, חייב ישראל לטפל בו עד שיודמן לו כהן (תוס' ורא"ש בפרק בתרא; טש"ע).

ב. הכהנים והלויים והעניים (הרמב"ם השמיט 'עניים') המסייעים בבית הגרנות – אין נותנים להם מתנותיהם. והנותנים להם חיללו (ושחתם ברית לוי). ועוון קרוב למיתה הוא (עתוס'). ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו). ובקשו חכמים לקונסן להפריש עליהם תרומה, כאילו לא עשו כלום, ומפני מה לא קנסום, שמא יבוא להפריש מן הפטור על החיוב.

לאו דוקא סיוע בבית הגרנות אלא הוא הדין לכל סיוע, כגון שנותנים מעות לישראל כדי שיתן להם מתנות (יד"ד סא, כח).

בכלל איסור סיוע, כשהכהן מקבל את הבכור קודם הזמן וטורה טיפולו עליו, כנזכר לעיל. אסור לכהן ליתן טובת הנאה לאדם על מנת שיתן הלה המתנות לכהן קרובו, שנראה ככהן המסייע. וכן אסור ליתן לכהן תרומה ב'מתנה ע"מ להחזיר', שבשכר זה יתן לו שאר תרומותיו וכאילו הכהן קונה תרומה בשכרו (עפ"י קדושין ו: וברש"י).

דף כז

לט. א. האם רשאי אדם לומר לחברו, הא לך סלע זה ותן מתנותיך לקרובי כהן?
ב. מהן הקולות המבוארות בסוגיתנו המיוחדות לתרומת חוצה לארץ וחלתה?

א. מותר לישראל (ולא לכהן, כנ"ל) ליתן דבר מה לישראל אחר, כדי שיתן הלה תרומה לכהן קרובו. ומבואר בגמרא שלא התירו לעשות כן אלא בתרומה [ומעשר], אבל שאר מתנות שאין קדושה בגופן, יש חשש שהכהן המקבל ינהג במתנות כחולין גמורים ולא יאכלם בגדולה ובחשיבות כדין, כי יסבור שמתנות אלו נתחללו באותה מתנה שנתן עבורן ישראל קרובו. כן דייקו מדברי הברייתא.

א. כן פסק הרא"ש ועוד ראשונים. וכן כתב הרמ"א (יו"ד סא, כה). ויש נוסחאות (ע' שטמ"ק) שר' שמעון בן אלעזר חולק וסובר שאין לחלק בין תרומה למתנות. הרמב"ם פסק (תרומות יב, כ) שאין חילוק בין תרומה לשאר מתנות אלא הכל מותר. ואילו הטור (יו"ד שלא) השיג על כך.
 ב. תשלום זה אינו אלא בעד פעולת הנתינה, וכמו דמי שכירות על מלאכה, אבל ליתן דמי התורה אסור, שהרי מתנות כהונה 'מתנה' כתוב בהם ואסורים להינתן דרך מקח וממכר (עפ"י אבני נזר תנו, יד. לכאורה נראה לפי"ז שאסור ליתן דמי תרומה מלאים שאז נראה הדבר כמקח וממכר).

ב. אמר רבה: תרומת חוצה לארץ, אין נוהג בה איסור 'כהן המסייע בבית הגרנות'. וכן מסופר על רב חמא שהיה נותנה לשמשו (בשכרו).

אמר שמואל: תרומת חו"ל בטלה ברוב, ואין צריך מאה כמותה כדי לבטלה, כשאר תרומה. רבה היה נוהג לבטלה לכתחילה אחד בשתים, לאכלה בימי טומאתו.

א. יש אומרים שלאחר שהיה מבטל התרומה ברוב, היה מוסיף עוד תרומה, והיא מקולי תרומת חו"ל שאין אומרים בה 'חזור וניעור' (ערמב"ם; שטמ"ק).
 ב. לפרש"י והרמב"ם והרמב"ן (בהלכות בכורות ובמלחמות ה' פסחים פ"ד) מועיל ביטול ברוב גם לאכלה זר. והתוס' והר"ש (חלה ד, ח) ובעל התרומה (פא) חולקים ואוסרים לזרים (כן כתבו עפ"י סוגית תלמודנו במנחות סו. והר"ש נקט שבירושלמי משמע כשיטת רש"י. אבל התוס' מעמידים דברי הירושלמי בחלה הנוספת המופרשת כדי שלא תשתכח תורת חלה. ויש מחמירים אף בחלה זו). וכ"כ הטור והרמ"א (יו"ד שכג, א).

ג. הרמב"ן (ב'מלחמות ה' פסחים מו) מצדד (בד' הרי"ף) שדוקא להוסיף כשנתערב כבר מותר, אבל לערב לכתחילה אסור. ולזה נטה הרשב"א בתשובה (שלו. ועע"ש תפה. ואולם בתורת הבית (הארוך ד, ג. הובא ביתה יוסף צט, ו) משמע שנקט בפשיטת להתיר אף לערב לכתחילה. וע' באריכות בדרישה שם). ואין כן משמעות שאר הפוסקים (ערמב"ן שם; טור יו"ד צט, ו).

ד. נתערבה בשאינו מינה – צריך ששים לבטלה, שאין הטעם בטל (עפ"י רמב"ן).
 ה. יש סוברים שתרומת חו"ל שנתערבה בחולין שוה בשוה – אינה אוסרת (רמב"ם בכורים ה, יב – עפ"י דעת ר' זעירא בירושלמי חלה ד, ד; סמ"ג עשה קמא; שו"ע שכג, א). ואילו הרמב"ן (בהלכות חלה) והרשב"א (בפסקי חלה ד) חולק.

יש אומרים שאם נוקטים להתר בתערובת אחד באחד, כמו כן מסתבר שלא החמירו בה ב'דבר שבמנין', שאפילו היתה התרומה דבר חשוב – בטלה (עתוס' מנחות סו. ד"ה ותרומתו).

ואמר שמואל: תרומת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש.

משמע מדברי רש"י שאין צריך לשייר בסוף כלום עמה, אלא משייר רק כדי תרומה, ומפרישה באחרונה [ולפי"ז משמע שאין צריך להפריש תרומת חו"ל מן המוקף. עתוס']. והתוס' צדדו לפרש לשייר קצת חולין. ולפי זה אין ראייה מכאן אם ניטלת שלא מן המוקף (ע"ע תוס' ר"ן ורא"ש ביצה ט).

ואמר שמואל: תרומת חו"ל מותרת לכהן טמא באכילה, מלבד למי שטומאה יוצאת מגופו. ישנם דעות אמוראים שטמא מת (כן מסר רב עמרם מרב, וכן נקט רמב"ח) או טמא שרץ כן אמר מר זוטרא בשם רב ששת) טעון טבילה לפני אכילתו, והסיקו שאין הלכה כן.

עפ"י תוס' ורמב"ם (תרומות ז, ח). ומרש"י משמע לכאורה שהסיקו לאסרה אף לטמא מת ושרץ. ואפשר שמפרש כרבנו גרשום ומדובר בתרומה של אור, האסורה לכל טמא. יש סוברים שלדעת רבי יוסי (בחלה ד) חלת חו"ל מותרת אף למי שטומאה יוצאת עליו מגופו (עפ"י ר"ש). ויש אומרים שרבי יוסי לא התיר אלא בבעל קרי (עפ"י תוס' ועוד). וי"א שלא דיבר רבי יוסי אלא בטומאה שאינה יוצאת מהגוף, וסובר שאין צריך טבילה. ולחכמים צריך טבילה (ער"ש שם).

וילגע בה הטמא – מותר, אפילו זה שטומאה יוצאת עליו מגופו. מרש"י משמע שלכתחילה יש ליהדר מליגע בה כשאפשר, ולכן הנדה לוקחת החלה בראש המרדה ואינה נוגעת בה בידה [ואעפ"י שטמאתה בהיטט]. והתוס' חולקים. הלכך יש ליתנה לכהן קטן שלא ראה קרי מימיו. ואם אין מצוי כהן יכולה הנדה להפריש חלה ולשרפה בתנור. ושוב תפריש חלה נוספת ליתנה לכהן גדול (ואין בזה השניה דיני חלה, ויכול לאכלה אפילו זב. תוס'. והביאו פירושים שמוגה בהם שאין קורא לה שם חלה), כדי שלא תשתכח תורת חלה. א. אפשר ליתן לקטנה שלא ראתה דם נדה (ראשונים. וכן מבואר ברמב"ם בכורים א, יא) שהחלה ניתנת לכהנות כמו לכהנים).

ב. יש אומרים שאפשר ליתנה לאכילה לגדול שטבל לקריו [ונראה שאין צריך הערב שמש (תוס'; ר"ש חלה ד, ה); רמב"ם תרומות ז, ח; בעה"מ פסחים מז. וכן דעת רוב הפוסקים – לקוטי הלכות]. ויש מצריכים הערב שמש (כן מצד הרמב"ן פ"ד דפסחים וע"ש ר"ן). והראב"ד (תרומות ז, ח) ובדעת הרי"ף) סובר שיש ליתן לכהן קטן דוקא (וע' בשתי הלשונות ברש"י; בהגר"א או"ח תנו סקט"ו. שיטת נוספות בראשונים – ע' חו"א בכורות, עמ' 318 ואילך; חשק שלמה כאן).

ג. באופן שיש כהן קטן, יש אומרים שאין לטמא את החלה לכתחילה אלא צריך להפרישה בטהרה וליתן לו. וכן כשיש אפשרות להפריש בטהרה, אפילו כשאין כהן והולכת לשריפה, עדיף שלא יגע הטמא ויטמאה לכתחילה (עפ"י ראב"ן נד).

ד. החלה שמפריש לשריפה – אין לה שיעור. והחלה שמפריש לכהן – נותן אחד מארבעים ושמונה (עפ"י רמב"ם בכורים ה, ח). והתוס' כתבו שגם זו שמפריש לכהן קטן אין לה שיעור. ויש מי שצדד שגם כשאין כהן קטן ומפריש חלה נוספת לכהן גדול כדי שלא תשתכח תורת חלה – גם היא אין לה שיעור (ער"ש חלה ד, ח). וראה בסמוך.

ה. נראה שלא הצריכו להפריש שתים אלא בחלה המצויה לכל, אבל לא בתרומה (תוס'; ר"ש חלה ד, ח).

א. קולות נוספות בתרומת חו"ל; עולה על השלחן עם הזר, ולא גזרו בה שמא יאכלנה; ניתנת לכל כהן שירצה; אינה טובלת (ע' בחולין קד).

ב. משמע מדברי הפוסקים שנותן לכהן תרומת חו"ל בחנם כדין תרומה בארץ, ואין למכרה בדמים. ואף בזה"ז שאין הכהנים מיוחסים אלא עפ"י חזקה (ע' בזה בשו"ת שבט הלוי ח"ב קפא).

ג. תרומת חו"ל נוהגת בשנער, מצרים, עמון ומואב (עפ"י רמב"ם תרומות א ועוד). ויש סוברים אפילו במקומות המרוחקים יותר [עכ"פ בדגן תירוש ויצהר] (ע' בחולין ז ובתוס').

ולענין חלה חייבים בכל המקומות אפילו לדעה ראשונה (עפ"י תוס' וריטב"א קדושין לו: יראים השלם קמח). וצ"ע בלשון התוס' בסד"ה פסק.

יש אומרים שבמקומות הסמוכים יותר לא"י, לעולם מפרישים שתי חלות, אחת לאור ואחת

לכהן, שגזרו על חלתם שמטמאה כחלת א"י. אבל בבבל ובשאר מקומות מרוחקים אין מפורשים שתים אלא כשאין מצוי כהן קטן (ע' בתוס'; ר"ש חלה ד.ח. וראה באור דבריהם בחזו"א עמ' קנט, חמשה חילוקי דינים).

ד. עכשיו שאין חלה נאכלת בארץ ישראל מפני טומאת מת, יש אומרים להפריש שתים אף בארץ, שלא תשתכח תורת חלה (תוס' סד"ה וכי, דלא כבה"ג. וכ"כ הרא"ש בהלכות חלה ש'מנהג טוב...!). ומובא בטור הל' חלה).

יש אומרים להפך, שעכשיו גם בחו"ל אין צריכים להפריש אלא חלה אחת, ונוהגים לשרפה ולא להאכילה לכהן קטן. וכן המנהג פשוט באשכנז. ואף כי אין לה שיעור מן הדין, נוהגים ליטול כזית (עפ"י רמ"א יו"ד שכב,ה). [ובערב פסח יש נוהגים ליתן לכהן קטן (עש"ך שם; משנ"ב סוסי' תנו. וע"ע חזו"א עמ' 318)]. ויש שכתבו שהמנהג בא"י ליטול כלשהו (עפ"י ספר חרדים; שו"ת מבי"ט ח"ג מז; שו"ת מהרי"ט ח"א פה; של"ה שער האותיות דף עה; ברכי יוסף יו"ד שכב).

ה. חלת חו"ל טהורה כגון שעשאה ממזי פירות, נותנה לכהן קטן [או לגדול שטבל לקריו] (עפ"י סמ"ק; ב"י יו"ד סוסי' שכב; רמ"א שם סוסי' שכט. וע' חזו"א (שביעית ה,יא) שצדד בזה לפי מנהגנו שאין לנו כהן מוחזק, שמא דינה בקבורה). וחלת ארץ ישראל – תיקבר [כמו שכתב הטור לענין תרומה] (חזו"א שם).

דפים כז – כח

מ. א. בתוך כמה זמן מלידת הבכור מצוה לאכלו?

ב. מהו משך זמן אכילת קרבן הבכור משעה שנשחט?

ג. בכור בעל-מום – מהי מצוותו?

א. הבכור נאכל בתוך שנה מעת שנולד (שנה בשנה), בין תם בין בעל מום.

א. יש אומרים שחיוב אכילת בעל מום תוך שנתו אינו מן התורה אלא מדרבנן, ועכ"פ בזמן הזה (עפ"י יראים ועוד). ויש חולקים (כ"כ אחרונים בדעת הרמב"ם).

ב. בכור תמים מונים לו שנה מעת הרצאתו, כלומר מהיותו בן שמונה ימים. ואולם לבעל מום מונים שנה מלידתו [י"א דוקא נולד במומו. וי"א אפילו נולד בו מום אחר כך. וי"א שזה רק בזמן הזה שמלכתחילה לא נראה להקרבה], אם ידוע שכלו לו חדשיו כשנולד (עפ"י ר"ה ו-ז; רא"ש תוס' וב"י. וע"ש בש"ך ובברכ"י, וברש"ש כאן).

ג. שנה זו – שנת לבנה היא. היתה השנה מעוברת – מונים לו י"ג חדש (רמב"ם ועוד – כחכמים בערכין לא: ודלא כרבי).

ד. עברה שנה ולא אכלו – אוכלו עתה, ואם היה תם – כשר להקרבה (עפ"י ר"ה ה).

בזמן הזה שאי אפשר להקריבו, על כרחו ישהנו עד שיפול בו מום, ורק אז יאכלנו.

נולד בו מום לאחר שנתו או סמוך לקצתה; מצד הדין אין רשאי לקיימו אחר שנתו אפילו שעה אחת, אבל מפני השבת אבדה לבעלים אמרו רשאי לקיימו שלשים יום משנולד המום.

לפרש"י, הבכור נמצא ביד ישראל ואינו מוצא כהן ליתן לו, הלכך מעכבו עד חדש ימים ולא ישחטנו מיד משום הפסד כהן. לאחר שלשים – ישחטנו וימלח הבשר עד שימצא כהן. וכ"ד רבנו גרשום.

והתוס' סוברים שבאופן זה ממתין לעולם עד שימצא כהן. ומה שאמרו ליתן לו שלשים יום – כשהבכור ביד כהן והוא אינו צריך עתה לבשר, נתנו לו חכמים שהות ל' יום לשחטו. לפי לשון אחת אמר רבי אלעזר: בכור שנולד בו מום בתוך שנתו, נותנים לו שלשים יום נוספים לאחר השנה. והשיבו על דבריו מהברייתא.

ב. קרבן הבכור, זמן אכילתו כשאר שלמים; שני ימים וליילה שביניהם (דבי רב תנא: שנה בשנה – יום אחד בשנה זו ויום אחד בשנה זו; רב: ובשרם יהיה לך כחזה התנופה וכשוק הימין – הקישו הכתוב לחזה ושוק של שלמים. ואין להקישו לתודה לענין זה, לפי שנאמר בו יהיה לך – הוסיף לך הכתוב הויה אחרת בבכור).

ג. בכור בעל מום ניתן לכהן (יהיה לך; ובשרם – אחד תם ואחד בע"מ. ויש למדים מריבוי לך יהיה. ע' זבחים ל:). ודינו כפסולי המוקדשין; נאכל כצבי וכאיל ואסור בגיזה ועבודה [ואינו נמכר באטליו ובליטרא, משום בוי"ן], ואין מביאים קרבן אחר תחתיו כשאר קרבנות שנפל בהם מום.

בין שנולד הבכור במומו ובין שנולד תם ונעשה בע"מ – ניתן לכהן (רמב"ם בכורות א, ג). וכן הדין לענין שאר ההלכות כגון איסור גיזה ועבודה והשלכתו לכלבים (עפ"י משנה לעיל יד. וחולין קל. 'כל הקדשים שקדם מום קבוע להקדשן... חוץ מן הבכור... ובפרש"י [ובפשוטו יש לפרש על ההלכות שברישא, ולא רק על פדיון]. וכן מוכח בחולין עז ורמב"ם בכורות ד, י לענין חיוב קבורה. וכן לענין גיזה ועבודה מבואר במשנה (מא). בטומטום ואנדרוגינוס לר"ש דהוי בע"מ ואינו נגזז ונעבד. וכן מבואר ברמב"ם מעילה א, ט. וכן מוכח מדברי הרמב"ן בהלכותיו גבי נדמה לסוס שדינו כספק בכור ואסור בגיזה ועבודה, הגם שהוא בע"מ מלידה]).

דף כח

מא. א. שחט את הבכור טרם הראה מומו לחכם – מה דינו?

ב. מי שאינו מומחה וראה את הבכור ושחטוהו על פיו – מה דינו ודין הבהמה?

ג. מומחה שהתיר את הבכור בטעות – מה דינו?

א. השוחט את הבכור ואח"כ הראה מומו לחכם והלה קבע שהמום קבוע; אם היה המום בדוקין שבעין – הבכור אסור, שמום זה עלול (כן מסקנת הגמרא) להשתנות לאחר מיתה, ושמא נשחט בעודו תם ונאסר. היה זה מום בגוף שאינו משתנה לאחר מיתה; רבי יהודה מתיר ורבי מאיר אוסר – קנס על שלא הראהו לחכם תחילה.

התוס' והרא"ש פסקו כרבי יהודה. ואילו בה"ג בעל השאלות והרמב"ם פסקו כרבי מאיר. עוד דנו הראשונים, כשאדם אחר שחט וסבור שחכם התירו – האם אסרו גם בכגון זה (ערש"י ביצה רז: הל' בכורות לרמב"ן).

ב. מי שאינו מומחה ונשחט הבכור על פיו – הבכור ייקבר [בדוקין שבעין – לדברי הכל. ובשאר מומין – לרבי מאיר] וישלם מביתו.

ואין משלם דמי הבהמה כולה אלא חציה (כך תקנו חכמים, שהרי לא הפסידו בודאות, שמא לא היה חכם מתירו). ובבהמה דקה – משלם רביע, משום גזרת מגדלי בהמה דקה.

יש מפרשים: משום הטורח המרובה שיש בטיפולה, שחסך מן הכהן. וי"מ משום שאסור לגדלה בא"י אלא בחורשין ולא בישוב. ולטעם זה יצא שבחור"ל משלם חציה כבהמה גסה (כ"כ הרא"ש והטור).

חזוב זה הוא רק לר"מ הדין דינא דגרמי (וכן הלכה. ואולם הרי"ף כתב שבדיין שהורה אין דנים דינא דגרמי, אבל לדעת החולקים אינו חייב אם נשחט על פיו ולא עשה מעשה בידיו (עפ"י תוס').

ג. מומחה שהתיר את הבכור בטעות, אפילו עשה מעשה בידיו – פטור מלשלם.

דיני דיין שטעה – בסנהדרין לג.

דף כט

מב. א. האם מותר ליטול שכר להיות רואה את הבכורות?

ב. האם מותר ליטול שכר על שאר מצוות כגון להורות וללמד תורה?

ג. האם מותר לכהן להיטמא כדי לילך לדון או להעיד וכדו'?

א. אין ליטול שכר על ראיית בכור, והעושה כן – אין שוחטים על פיו, אלא אם כן היה מומחה כאילא ביבנה (שחסידי היה ולא נחשד שמתיר בגלל השכר. רש"י), שהתירו לו חכמים להיות נוטל בבהמה דקה ארבע איסרות, ובגסה, שטורח בדיקתה מרובה יותר: ששה.

וכשנוטל שכר, נוטלו בין שנמצא תם בין שנמצא בע"מ. ולא התירו לו ליטול אלא פעם אחת לכל בכור, אפילו יראהו כמה פעמים. וכל זה כדי שלא יחשדוהו שמתיר שלא כדין בגלל השכר, או להפך, אסרו שלא כדין כדי לבדוק שוב.

א. מובא בטור יו"ד (שיב) שהמומחה שהתירו לו ליטול שכר, נוטל שכר בטלה דמוכה. והבית-יוסף

כתב שמהרמב"ם נראה שלא יטול אלא אם ב"ד פסקו שכרו.

ב. התוס' כתבו לפי תירוץ אחד שאינו חייב לראותו פעם נוספת. ואולם הרמב"ם כתב שחייב לראותו כמה פעמים שמביאים אותה לפניו (וכ"פ בשו"ע יו"ד שיב, כמוש"כ האחרונים).

ג. משמע מהרמב"ן שהטעם לכך שאין שוחטים על פי הנוטל שכר, משום שנטל שכר שלא כדין, ולא משום החשד שמא הוא באמת תם. ולפי"ז גם המומחה שנוטל שכר פעמיים, כיון שעושה שלא כדין – אין שוחטים על פיו. ובשפת אמת פקפק בדבר.

ב. הנוטל שכר לדון – דיניו בטלים. להעיד – עֲדוּתָיו בטלות. וכן להזות מי חטאת או לקדשם – מימיו מי מערה ואפרו אפר מקלה, לפי שאסור ליטול שכר על המצוה ועל הלימוד (ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלקי – מה אני בחנם אף אתם בחנם). ואפילו הוא עצמו למד בשכר, לא יִלְמַד אלא בחנם (אמת קנה ואל תמכר).

ואולם אם היה מפסיד ממון בשל כך, כגון שהיה כהן וע"י הליכתו נטמא ומנוע מלאכול בתרומה – הרי זה מאכילו ומשקו וסכו. וכן אם היה זקן וצריך חמור לרכב עליו – נוטל דמי הפסדו. וכן נוטל שכר כפועל בטל של אותה מלאכה שהוא רגיל בה.

פרש"י (עפ"י תוס'): משערים כמה היה מוכן לפחות משכרו כדי לבטל היום ממלאכתו הרגילה, לעשות במלאכה קלה כגון זו שאין בה טרחה. והתוס' מפרשים: כמה היה נוטל כדי ליבטל לגמרי ממלאכתו הרגילה.

נטילת שכר טירחה על הכנות למצוה, כגון במי-חטאת שכר מילוי והבאה – מותרת, ורק שכר הזאה וקידוש אסור.

א. מותר ללמוד תורה בשכר כאשר מוכח שנוטל שכר בטלה, שעל ידי כן מבטל מלאכתו ומלמד, וכגון שאין לו כל פרנסה אחרת. או אפילו יש לו, ומוכח שמניח עסקיו ומלמד. וכן בלימוד לקטנים – מותר ליטול שכר שימור תינוקות או שכר פיסוק טעמים, למ"ד (תוס'), עפ"י כתובות קה ונדרים לו).

ב. במקום אחר אמרו: דיינן הנוטל שכר לדון – מכוער הדבר אלא שדינו דין. ופרשו התוס' (עפ"י מהרש"א) בשכר בטלה שאינו מוכח [י"א: דוקא כשידוע שהוא בעל מלאכה אלא שבאותו זמן שבאו לדון לפניו אינו עוסק במלאכתו. עפ"י סמ"ע חו"מ ט]. אבל שכר בטלה דמוכח [וניכר הדבר שהוא שכר הבטלה בלבד ולא יותר. רמב"ם] – מותר. ושכר דין – אפילו בדיעבד דינו בטלים כנ"ל.

גם כשמותר ליטול – יטול משני הצדדים בשוה, ובנוכחות שניהם (רמב"ם סנהדרין כג,ה). וכן הדין בשכר פשרה – מותר ליטלנו מבעלי הדינים באופן זה (ב"ח וש"ך חו"מ ט).

ג. מותר לכהן ליטמא בכל טומאות מלבד טומאת מת.

מלשון רש"י בכ"מ משמע שאסור לכהן לטמא עצמו בכל טומאה שהיא (ע' יומא פ: ובגה"ש; חולין לה [ע' במש"כ שם]; עירובין לא.). ונראה לכאורה לדעתו שזהו איסור אחר, לגרום לעצמו מניעה מאכילת תרומה וקדשים, וכעין זה דייקו מהרש"י בקדושין כא שיש איסור בהטלת מום לכהן.

וכן מותר לו לצורך מצוה להטמא בבית הפרס (= שדה שנחרש בה קבר) שטומאתו מדרבנן (בזמן שאין שם דרך אחרת. ערמב"ם אבל ג, יד).

יש מפרשים שהתירו רק ע"י ניפוח העפר, ואעפ"י שמנפח נטמא לענין תרומה [ואולם ישנן מצוות מיוחדות שהתירו בשבילן לעבור בבית הפרס בלא בדיקה, כגון ללמוד תורה ולישא אשה] (עפרש"י ושאלתות). ור"ת פירש אפילו ללא ניפוח, אבל כשניפח – טהור (וכ"מ ברמב"ם אבל ג, יד; שו"ע יו"ד שעב, א. ע"ע בתוס' כמה חילוקי דינים; חו"א אהלות כד. וע"ע בהגיגה כה).

מג. א. החשוד על הבכורות, האם מותר ליקח ממנו עורות בשר ובגדי צמר? וכן החשוד על השביעית – לענין לקיחת פשתן ומוצריו?

ב. החשוד להיות מוכר תרומה לשם חולין – מה מותר ומה אסור ליקח ממנו?

א. החשוד על הבכורות (כגון חשוד להטיל בהם מום) – אין לוקחים ממנו עורות שאינם עבודים, אבל עבודים – מותר לפי שאינו טורח בהם. רבי אליעזר אומר: לוקחים ממנו עורות של נקבה. וחכמים אוסרים, שמא יחתוך זכרותו ויאמר נקבה היתה ואכלוהו עכברים. הלכה כחכמים.

אין לוקחים ממנו בשר צבאים – לפי שדומה לבשר העגל ומתחלף בו. ואין לוקחים ממנו צמר, אפילו מלובן. אבל לוקחים ממנו טווי או בגדים [אפילו אינם טוויים, כגון לבדים] – שאינו טורח בצמר הבכור.

כיוצא בזה, החשוד על השביעית – אין לוקחים ממנו פשתן, אפילו סרק (= כתוש ומסורק. שדבר קל הוא לסרקו. ר"ג), אבל לוקחים ממנו טווי או אריג.

נחלקו בירושלמי (מעשרות ה,ג) בטעם שגזרו על פשתן הגם שאינו מאכל אדם ולא בהמה; אם מגזרת איסור ספיחים או מפני שהורע שגדל בו יש בו קדושת שביעית, או משום קנס. ולקחת זרע שאינו נאכל כגון זרע לפת וצנון, מהחשוד – יש מתירים (ר"ש מעשרות ה,ח) ויש אוסרים (רמב"ם שמיטה ח, יג-יד).

ב. החשוד להיות מוכר תרומה (או מעשר. רמב"ם מעשר יב,טז) לשם חולין; רבי יהודה אוסר ליקח ממנו אפילו מים ומלח, משום קנס שקנסוהו. רבי שמעון אומר: אין אסור ליקח אלא דבר שיש בו זיקת תרומה, כגון קרבי דגים שמעריבים בהם שמן זית.

וכן סיפרו על טבח שהיה מוכר חלב-אסור בחזקת מותר, וקנסו רבא שלא ליקח ממנו אגוזים. והסבירו שהורה כרבי שמעון, ולפי שע"י אגוזים היה מערים, שהיה משחד את ילדי הטבחים באגוזים להביא לו חלב אסור [או שאר דברים. ע' טור פרישה וט"ז יו"ד קיט] – לכך קנסו באגוזים.

א. משמע מזה שהלכה כר' שמעון (הל' בכורות לרמב"ן; רא"ש פ"ה ה; רמב"ם מעשר יב,טז ובנו"כ; ליקוטי הלכות [ויש נוקטים גם בעלמא שהלכה כר"ש כנגד רבי יהודה, אבל אין כן דעת רוב הראשונים. ע' לעיל יא. עירובין מו: ובראשונים; שיטמ"ק ב"ק מד: ב"י וב"ח קיט וט"ז שם סק"ז).

ב. אין איסור ליקח ממנו אלא מכל שלפניו אבל אוצרות מותר, מפי שמתירא לערב תרומה באוצרו שמא יודע הדבר ויפסיד הכל (רמב"ם מעשר יב,טז).

ג. יש מי שכתב שאף בדיעבד, אם עברו וקנו מהחשוד אגוזים וכד' – אוסרים באכילה (עפ"י פרי תואר קיט סק"ד).

ד. משמע שגם לרבי שמעון שלא קנס במים ומלח, אבל באותם דברים שיש בהם זיקת תרומה, אסר לקנות אפילו בחשש רחוק ובאיסורין דרבנן שמצד הדין אין לחוש לאיסור באופן זה. אך מסתבר שזה דוקא בחשוד למכור ברמאות ולהכשיל בני אדם, אבל אם אינו חשוד להכשיל ולרמות, אעפ"י שאינו שומר תורה ואין לו נאמנות כלל לענין איסורים [וכגון מוכרים שכירים ברשתות מוזן גדולות כסופרמרקט] – אין כאן דין 'חשוד' אלא יש לדון לפי הכללים הרגילים בספקות – רוב ומיעוט, וספיקא דאורייתא ודרבנן (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ד צו).

דף ל

מד. א. החשוד על דבר אחד – האם הוא חשוד לדברים אחרים אם לאו?

- ב. הבא לקבל עליו דברי חברות חוץ מדבר אחד – האם מקבלים אותו? וכן בן לוי שבא לקבל דברי לוי, או כהן; המקבל ע"ע זהירות בנטילת-ידיים ולא בשאר טהרות, או להפך – האם מקבלים אותו?
 ג. הבא לקבל דברי חברות – האם מקבלים אותו מיד או מלמדים אותו תחילה ורק אח"כ מקבלים?
 ד. כיצד מקבלים דברי חברות? ומה דינם של בני ביתו של המקבל או של החבר?
 ה. האם תלמיד חכם או זקן היושב בישיבה, צריך לקבל דברי חברות?

א. העולה מסוגיתנו שהחשוד על הקל – אינו חשוד על החמור, ואילו החשוד על החמור – חשוד לקל. כן סתמה משנתנו וכדעת רבי עקיבא; –

הלכך החשוד על השביעית – אינו חשוד על המעשר (– למכור מעשר שני בחזקת חולין. תוס'. ומרש"י משמע שפירש לענין איסור טבל), שיש במעשר חומר שנאכל לפניו מן החומה דוקא. ואולם במקומו של רבי יהודה, שביעית היתה חמורה על בני אדם, הלכך החשוד שם על השביעית – חשוד למעשר.

החשוד על המעשר – אינו חשוד על השביעית, ששביעית חמורה ממעשר בכך שאין לה פדיון. יש לדייק מלשון רש"י שהחשוד על המעשרות, יש לעשר פירותיו כודאי טבל, בברכה (ע' רעק"א).

החשוד על השביעית / המעשר – חשוד על הטהרות, שהם קלים יותר כי אכילת חולין בטהרה – מדרבנן. החשוד על הטהרות – לדברי רבי אילעי (בישוב סתירת הברייתא עם המשנה), אם ראינוהו נוהג בשמירת שביעית ומעשרות בצנעא – אינו חשוד עליהם, ואם לאו – חשוד עליהם. ולדברי רבי ינאי ברבי ישמעאל, אף אם לא ראינוהו נוהג כן אינו חשוד עליהם. אבל אם היה חשוד על שניהם בעבר וקבל דברי חברות, ועתה ראינוהו חשוד על הטהרות – נחשד גם על השביעית ועל המעשרות. לדעת רבי מאיר, אפילו החשוד על המעשר – חשוד על השביעית, שסובר החשוד לדבר אחד חשוד לכל התורה. [לא אמר רבי מאיר אלא בשוהחוק אבל חשש בעלמא על דבר מסוים, אינו עושהו 'חשוד' לכל התורה. עפ"י גמרא להלן לו.].

א. הלכה כסתם משנה, כחכמים, וכרבי ינאי ברבי ישמעאל, שהחשוד לקל אינו חשוד לחמור. וכן אינו חשוד לכל התורה כולה אלא לדבר הקל ממנו. ואם נחשד בשניהם וקיבל חברות ושוב נחשד על הקל – חשוד לחמור (ערא"ש להלן ח מרבנו יונה. וע' גם ביו"ד קיט, ויד ובש"ך; ליקוטי הלכות). וי"א בדעת הרמב"ם שאין חילוק אם היה בעבר חשוד על שניהם אם לאו. [ואולם לענין עדות הלכה כאב"י (בסנהדרין כז, ע"ש) שעברין האוכל נבלות פסול לעדות שנאמר אל תשת רשע עד] (עפ"י תוס' ורא"ש להלן לו.).

ויש שכתבו שהלכה כרבי מאיר (עתוס' עירובין סט. ד"ה אי; או"ז סנהדרין פ"ג לד – עפ"י"מ דקיי"ל כאב"י במומר לאכול נבלות להכעיס שפסול לעדות ממון).

ב. לדעת רבי אילעי נראה שהחשוד על הקל נחשד לחמור אם לא ראינוהו מקפיד בצנעא עליו (צאן קדשים, כפשת הסוגיא). והחשוד לחמור חשוד על הקל אפילו ראינוהו נוהג בצנעא (הזו"א שביעית י, יא עפ"י סוגיתנו).

ג. כתבו פוסקים: לא אמרו שהחשוד על איסור אחד חשוד לקל ממנו אלא כששני האיסורים הם מאותו ענין, כגון באיסורים הנוגעים למאכלות (עב"י יו"ד סוס"י קיט וש"ך שם סק"ב עפ"י הרמב"ן והרשב"א. וכן פסק להלכה בשו"ת שבט הלוי ח"ב ב. וע' בדגול מרבבה יו"ד שם, וביוס"ד חולין ד: וע' אג"מ יו"ד ח"א א שלא אמר הש"ך אלא בחשוד שעבר רק פעם אחת, אבל מומר למין אחד אין להאמינו באיסור אחר. וצ"ע שבדברי הראשונים במקורם אין במשמע חילוק זה – ע' בשו"ת המיוחסות לרמב"ן קע ובשו"ת הרשב"א ח"א סד).

בדרכי משה (יו"ד שם) משמע שעיקר דין זה שגוי במחלוקת, האם החשוד על החמור חשוד על הקל.

ויש אומרים שאינו חשוד על הקל אלא בדבר שיש לו בו הנאה (עפ"י הפרישה שם, מובא בש"ך ובט"ז)

ד. כל שבעיני הבריות שבאותו מקום נחשב דבר מסוים לחמור, החשוד עליו – חשוד לקל (כ"כ הרא"ש (ח) והטור (יו"ד קיט). וכמבואר בגמרא לענין חשוד על השביעית במקומו של ר' יהודה). ואולם אם הדבר האחר חמור בעונשו, אעפ"י שבעיני הבריות הוא קל יותר, אין נחשד עליו, כי יתכן וכבוד שמים חביב עליו יותר (ש"ך בדעת הטור). ובחזון איש כתב שהחשוד לדבר מסוים שבעיני אנשים הוא חמור – חשוד לחמור באמת. והש"ך (יו"ד קיט סק"ב) נסתפק בדבר בדעת השו"ע, שמא בדברים השווים בחומרתם בעיני בני אדם, הולכים אחר הקל והחמור בעונש לפי האמת (וכ"כ הפר"ח).

ה. שני איסורים השוים בחומרתם, הן בעונש הן בעיני בני אדם – כתבו כמה ראשונים שהחשוד על אחד חשוד על איסור כמותו (עתוס' ורמב"ן ופירוש המשנה לרמב"ם כאן). ויש חולקים (עפ"י רבנו ירוחם טו, לב; לבוש ופרי תואר ק"ט. וע' מהריט"א).

ו. עם הארץ סתם; נחלקו הראשונים אם הוא חשוד על השביעית אם לאו (עתוס' כאן וכתובות כד. וסוכה לט ועוד). וכתב החזו"א (עמ' 322), לענין הלכה נראה שנוקטים לחומרא כדעת רש"י הרמב"ם והר"ש והתוס' כאן, וגם הרשב"א בחולין חוכך להחמיר. ובזמן הזה שאין לנו חברים שקיבלו דברי חברות, הרי אותם אנשים שאין בהם הפחיתויות הנזכרות בסוטה כב. [שמזלזים במצוות מסוימות, ע"ש] ונזהרים באיסור שביעית – נאמנים עליה.

זה הכלל: כל החשוד על הדבר – לא דנו ולא מעידו.

א. הן באיסורין דאורייתא הן בדרבנן, וכמפורש במשנה 'טהרות' שהן מדרבנן (עפ"י שו"ת הרא"ש יט, י).

ב. להלן (לה) נחלקו תנאים אודות נאמנות כהן בבכור של חברו. לדברי רבי מאיר הואיל וחשוד על הדבר בעצמו, אינו מעידו לאחרים. ורשב"ג ועוד חכמים חולקים (והלכה כמותם). וכיו"ב נחלקו בתוספתא דמאי (סוף ד') אודות נאמנות עם הארץ על מעשרות חברו. וכן נחלקו ראשונים בדבר להלכה בשאר איסורים, האם החשוד נאמן להעיד על של חברו, שאין אדם חוטא ולא לו (ע' שו"ת הרשב"א ח"א סד ועוד; יו"ד ק"ט, וקכד, ט), או רק בבכור נאמן [שכל האיסור משום קנס] או בסתם ע"ה, אבל לא החשוד על שאר איסורים (עראב"ד מעשר יב, יז). ויש מחלקים בין שנחשד לתאבון ובין שנחשד לעבור שלא לתאבון (שו"ת הר"ן כה). ויש מבחינים אם מעיד שראה בעצמו או מעיד סתם (ערש"י להלן לו).

ב. הבא לקבל דברי חברות חוץ מדבר אחד – אין מקבלים אותו. וכן בן לוי או כהן המקבלים עליהם דברי לוויה / כהונה חוץ מד"א – אין מקבלים אותם. מקבלים לכנפים (רש"י: נטילת ידים לאכילת חולין או נגיעת תרומה) ואח"כ מקבלים לטהרות. ואם אמר איני מקבל אלא לכנפים – מקבלים אותו (לפי שאינו משייר דבר שלם, כי נט"י היא עיקר אכילת חולין בטהרה. רש"י). לטהרות ולא לכנפים – אף לטהרות לא קיבל.

ג. הבא לקבל דברי חברות – אם ראינוהו שנוהג בצנעא בתוך ביתו (לפירוש אחד ברש"י, שנהג שלשים יום בטהרה כבית הלל. ולבית שמאי, למשקין שלשים יום, ולכסות – להחזיק כסותו כחבר – י"ב חדש) – מקבלים אותו ואח"כ מלמדים אותו. ואם לאו – מלמדים אותו ואח"כ מקבלים אותו. רבי שמעון בן יוחאי אומר: בין כך ובין כך מקבלים אותו והוא למד כדרכו והולך. נקטו הפוסקים הלכה כתנא קמא.

ד. הבא לקבל דברי חברות – צריך לקבל בפני שלשה חברים. לדברי אבא שאול, אף לפני תלמיד-חכם. קיבל עליו ונהג בחבירות שלשים יום, ולבית שמאי שלשים למשקין ויב"ח לכסות – מכאן ואילך מחזיקים אותו כחבר ומשקיו ובגדיו טהורים (עפ"י רמב"ם משכב ומושב י, ב; ר"ג. וכן נראה בכוונת רש"י בפירוש הראשון). מה מקבל – שלא יתן תרומה ומעשר לעם הארץ; שלא יעשה טהרות אצל ע"ה; שיאכל חולין

ב. טהרה; שיעשר את שהוא אוכל ואת שהוא מוכר ואת שהוא לוקח (רש"י עפ"י תוספתא דמאי ב. וי"ג אחרת בתוספתא. וע"ע משנה דמאי פ"ב וירושלמי ובמפרשים).
בניו ובני ביתו – אינם צריכים קבלה בפני שלשה חברים (שמדריכם בדרך טהרה. וכן אשת חבר הריהי כחבר (ע"ז לט). ואינה צריכה לקבל על עצמה חברות. רמב"ם). רשב"ג אומר: צריכים.
א. הלכה כת"ק (רמב"ם). ואף רשב"ג מודה כשהיו הבנים קטנים בשעת קבלת אביהם וטפלים לו, וכל שכן כשנולדו כשהיה כבר חב – אינם צריכים קבלה (עפ"י ירושלמי דמאי ב, ג).
ב. בכלל 'בני ביתו' – תלמידיו (חזו"א שביעית י, ח).
אשת עם הארץ ובת ע"ה שנישאו לחבר, וכן עבדו של ע"ה שנמכר לחבר – צריכים לקבל דברי חברות (והכל מודים בדבר, שהרי לא היו אצל החבר כשקיבל).
אשת חבר שנשאת לע"ה (וחזרה ונשאת לחבר. רש"י) – אינה צריכה קבלה. ר"מ אומר (בשטמ"ק הגיה: רבי שמעון בן אלעזר. וכן הגרסה בע"ז, וגם רבי יהודה אמר כן. ואילו רבי מאיר הוא תנא קמא): צריכה.
א. משמע מפרש"י שבעודם חיים עם ע"ה – צריכים קבלה. אך בימים הראשונים לשהותם עמו משמע ברמב"ם שא"צ קבלה לתנא קמא (עפ"י לקוטי הלכות).
ב. הלכה שאין צריכה קבלה (פוסקים).
חבר שמת – אשתו ובניו ובניו ביתו הריהן בחזקתם עד שיחשדו.

ה. אפילו תלמיד חכם צריך לקבל על עצמו דברי חברות בפני שלשה חברים. אבא שאול אומר: אין צריך. ולא עוד אלא שאחרים מקבלים לפניו.
הסיקו שמן הדין תלמידי חכמים בחזקת טהרה הם ואינם צריכים לקבל דברי חברות, אלא מיום שחרב בית המקדש נהגו כהנים סלסול בעצמם שלא יהו מוסרים טהרות אפילו לת"ח עד שיקבל עליו דברי חברות.

א. יש אומרים שלדעת הירושלמי תלמידי חכמים צריכים לקבל דברי חברות מן הדין (עתי"ט ב, ג; חזו"א דמאי י, יא).
ב. דוקא לטהרות נחלקו, אבל לשאר דברים תלמיד חכם נאמן ללא קבלת חברות. ואפילו אחרים מקבלים בפניו (עפ"י הל' בכורות לרמב"ן). וכל שגמר וסבר בכלל 'תלמיד חכם' לענין זה (עפ"י חזו"א שביעית י, ח).
זקן (בירושלמי: 'חכם') ויושב בשיבה – אין צריך קבלה לדברי הכל, שכבר קיבל עליו משעה שישב.

מה. גר שנחשד לדבר אחד – מה דינו? הבא להתגייר ומקבל דברי תורה חוץ מדבר אחד – האם מגיירים אותו? גר שקיבל עליו דברי תורה, אפילו נחשד לדבר אחד – נחשד לכל התורה כולה, והריהו כישראל מומר – שקידושו קדושיין.

א. גם לקולא דינו כישראל; מחזירים לו אבידה כישראל וכיו"ב (עפ"י רמב"ם; שפ"א).
ב. בבית מאיר (וי"ד קיט ובחידושו כאן) תמה מדוע הפוסקים השמיטו דין זה. ואולם הרמב"ן בהלכותיו הביאו. וכן העתיק בלקוטי הלכות.
אכן בכמה כתבי יד אין גורסים בברייתא שגר החשוד על דבר אחד חשוד לכל התורה [אלא הגרסה 'אפילו חשוד לכל התורה...'] או 'הגר שקבל עליו ד"ת ונחשד לכל התורה הרי הוא כישראל'. ולפי זה דין הגר כשאר ישראל שאין נעשה חשוד לכל התורה על ידי דבר אחד. וכן משמע מהשמטת הרמב"ם והשו"ע דין זה.

נכרי הבא לקבל ד"ת חוץ מדבר אחר – אין מקבלים אותו. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: אפילו דקדוק אחד מדברי סופרים.

א. הרמב"ם (איסורי ביאה יד, ח) הביא דברי ריב"ז להלכה [וכתב 'דקדוק אחד' ולא הזכיר 'מדברי סופרים']. והשו"ע השמיט.

ב. נחלקו דעות האחרונים בדיעבד, כששייר דבר אחד וכד' – האם גירותו גירות אם לאו.

דף לא

מו. א. חבר שנעשה גבאי (= ממונה ממלכי נכרים לגבות מס מישראל) – האם נשאר בחבירותו? מה דינו כאשר פירש מן הגבאות, וכן חבר שקלקל חברותו ובא לקבל חברות בשנית?

ב. האם כשר לבדוק בכור בהמה של עצמו להתיירו? האם בודק אדם את קדשיו אם נפל בהם מום? האם נשאל ומורה על טהרותיו?

א. חבר שנעשה גבאי – דוחים אותו מחבירותו. פירש מגבאותו – אין מקבלים אותו (וכן נהג רב יוסף). חזרו לומר: פירש – הרי הוא ככל אדם (וכן נהג רבה למעשה. וכן הלכה (רמב"ם משכב ומושב י, ח).

א. אפילו גבאי סתם שלא נודע בודאות שנוטל יותר מהקצבה – דוחים אותו מחבירות (עפ"י צמה צדק החדש יו"ד יב).

ב. כשפירש מגבאותו צריך לקבל עליו חברות מחדש. כן כתב הרמב"ם (מטמאי משכב ומושב י, ח). ובירושלמי (דמאי ב, ג) אמרו 'יצא מגבייתו – הרי הוא כחבר'. ופרש הגר"א שאין צריך לקבל עליו חברות מחדש.

המקבלים על עצמם חבירות וקלקלו חברותם – נחלקו תנאים; לדברי רבי מאיר אין מקבלים אותם. רבי יהודה אומר: חזרו (לסורם) במטמוניות – אין מקבלים אותם. בפרהסיא – מקבלים אותם. לפי לשון אחרת: עשו דבריהם במטמוניות – מקבלים אותם. בפרהסיא – אין מקבלים (לפרש"י הכוונה למעשיהם הרעים ומשום חילול השם בפרהסיא. והתוס' פרוש: הכרנו בהם מתחילה שהיו נוהגים דברי חברות אף בסתר – מקבלים אותם כשיחזרו. ואם לאו – אין מקבלים, שגונבי דעת הם). רבי שמעון ורבי יהושע בן קרחה אומרים: בין כך ובין כך מקבלים אותם משום שנאמר שובו בנים שובבים. וכן הלכה (רבי יצחק איש כפר עכו אמר רבי יוחנן).

ב. אין אדם רואה בכורות עצמו (משום חשד. ר"ג. וע"ע ר"ח או"ז צג). [ואעפ"י שאינו מורה לעצמו, מורה הלכה לתלמידים והם רואים ומתירים. להלן לה:].

המדובר על הכהן, אבל ישראל שנולד אצלו – רואה (ערד"ה חוץ; ר"ח יומא עח), שהרי אינו בעלים עליו. ואולם ספק בכור, או שנפל לישראל בכור תם מאבי אמו כהן – נראה שאסור להורות לעצמו (מנחת חינוך יח, טו).

במה דברים אמורים – ביחיד מומחה, אבל שלשה המתירים את הבכור, גם אם אחד מהם הוא בעליו – אין חשד (כ"מ בגמרא וברש"י).

משמע לכאורה שאם שלשתם שותפים בו – אין רואים (כן דייק בפ"ת יו"ד שיב, א מלשון רש"י. וכ"כ בשו"ת שם אריה יו"ד ו עפ"י לשון השו"ע אה"ע יב, א). ואולם יש מוכיחים מכמה מקומות שאין חוששים אף באופן זה (ע' במעד"מ; פ"ת יו"ד שיב).

לעומת זאת רואה אדם את קדשיו [שהרי יכול הוא להישאל עליהם, הלכך אינו נחשד בעיני הרואים. ע' בשו"ת מהר"ה א"ז צג; חו"י קכב] ואת מעשרותיו [= מעשר בהמה שלו, שהלא אם רוצה יכול להטיל מום בכל עדרו, להיפטר מהקרבת המעשר]. וכן נשאל בעצמו על טהרותיו ואין חשש שיורה לעצמו שלא כדין – שהרי ראיות לו בימי טומאתו.

א. התוס' תמהו, הלא אף כשאין ראיות לו בטומאה אמרו שנאמן להישאל, כגון אודות תרומה טמאה של עצמו או בשאר שאלות של איסור והתר.

והר"ש (בנגעים ספ"ב. הובא בט"ז י"ד שיב) צידד שבאתחזק איסורא אינו מורה לעצמו. ואולם כתבו כמה פוסקים שלהלכה אין נוקטים כן אלא בכל אופן החכם מורה לעצמו (ע' מג"ח יח, טו; ובאריכות בספר חדושים ובאורים).

ב. רואה אדם בכורות אחיו וקרוביו (עפ"י חו"י קכא, מובא בפ"ת).

פרק חמשי; דפים לא – לב

מז. א. מה דין מכירתם של פסולי המוקדשין, בכור בהמה טהורה ומעשר בהמה?

ב. מה דין פדייתם?

א. כל פסולי המוקדשין נמכרים באטליו (= בשוק, כדרך מכירת בשר חולין) ונשחטים באטליו, ונשקלים בליטרא (= משקל). ואין לחוש משום בזיון, כיון שעל ידי שנמכרים באופן זה, הם נפדים מההקדש במחיר גבוה יותר והנאתן להקדש.

אבל בכור, כיון שהנייתו לבעלים (= לכהן) ולא להקדש, אין לשחטו ולמכרו באטליו אלא בבית, ולא לשקלו בליטרא – משום בזיון קדשים (ע' ביצה כת.), אבל אפשר לשקול כנגדו בשר חולין שנשקל בליטרא (כפרש"י ורי"ד).

א. כמו כן שוקל כנגדו כלי וקופיץ וכדו' (רא"ש ש"פ ע"פ ביצה כט.).

הרמב"ם בפירושו למשנה פרש 'שוקלים מנה כנגד מנה' – בכהנים המחלקים את הבכור לאכילתם ולא לשם סחורה. ולפי זה המוכר לאחרים אסור לשקול מנה כנגד מנה שכשעושה להרויח הריזה בזיון לקדשים (עפ"י מהריט"א).

ב. כתבו התוס' (כאן ולעיל כא: ובזבחים עה:): שאיסור מכירה באטליו וכו' הוא מדאורייתא. ומכמה ראשונים משמע שהוא מדרבנן (ערמב"ן ורא"ש; ספר החינוך שסג ועוד).

מעשר בהמה אסור למכרו כלל (לא יגאל).

לדברי רבא ורב שמואל בר יצחק (וכן נראה מדברי רב אשי), מן התורה אין איסור למכרו אלא כשהוא חי (והיה הוא ותמורתו יהיה קדש לא יגאל – כשעושה תמורה, דהיינו מחיים (רבא; רב אשי); רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר כברכת ה"א – איזהו דבר שאין בו ברכה מחיים אלא לאחר שחיטה הוי אומר זה מעשר בהמה. רב שמואל ב"י). וחכמים גזרו לאחר שחיטה אטו לפני שחיטה.

ולא אסרו חכמים אלא בדבר הנישום מחיים, כלומר הבשר שהוא עיקר דמי הבהמה, אבל לא עור גידים וקרניים (ועצמות. כ"מ בגמרא). הלכך מותר למכור את הבשר בהבלעת העור והגידים, כלומר מוכר העור והגידים ביוקר כמו ששוחה הכל, ואת הבשר נותן במתנה. ולענין עצמות – בסוג ובמקום שעושים מהם כלים (שדמי העצמות יקרים. רמב"ם) – מבליעים בהם. אבל בלאו הכי לא, לפי שאין בהם שימוש.

לצורך היתומים, משום 'השבת אבדה' שאינם יכולים לאכול הכל, העמידו חכמים הדבר על דין תורה, הלכך מותר למכור מעשר בהמה שלהם לאחר שחיטה כדרכו.

לדברי אב"י לא התירו ליתומים אלא בהבלעה. ולגדול אסור אפילו בהבלעה [ואינו דומה למכירת אתרוג שביעית בהבלעה, כי כאן ניכר הדבר שמוכר את הבשר מפני שהעור והגידים אינם נמכרים בדמים יקרים].

א. הלכה כרבא (רמב"ם בכורות ו, ח).

ובהמה לאחר שנשחטה ועדיין היא מפרכסת, הריהי כחיה ועוברים עליה משום 'לא יגאל' (עפ"י ריב"א, מובא בשטמ"ק זבחים ט. אות ב ובפירוש ר"ח פלטיאל בחוקתי כו, ט).

ב. יש אומרים שמעשר תם אפילו לאחר שחיטה, מכירתו אסורה מן התורה (עפ"י מנחת חינוך; חו"א).

ג. משמע בסוגיא שמכירת מעשר חי – איסור תורה הוא בין תם ובין בעל מום. ואולם מדברי הרמב"ם (פ"ו) משמע שבבעל מום אינו אלא מדרבנן.

ד. כתב הרמב"ם (בכורות ו, ה) שהמוכר מעשר בהמה באופן האסור – אין מכירתו כלום, הלכך אינו לוקה על כך. והוא הדין בפדייתו (עפ"י הגהות משנה למלך על ספר החינוך שצג; חו"א בכורות כב, ד). ויש תולים זאת במחלוקת רבא ואב"י האם לוקים במקום שלא הועילו מעשיו (עתוס' ושיטמ"ק תמורה ו; לחם משנה. וע' זבחים ט ובספר יד דוד שם).

באופנים שמעשר בהמה נמכר, אין מוכרים אותו באטליו מפני שהנאתו לבעלים, וכדין בכור.

חלבים גידים וקרנים של בכור ומעשר – נמכרים באטליו (עפ"י רמב"ן; יו"ד שו"ו. ושמנו של גיד, הואיל ומותר באכילה מהתורה דינו כבשר. יו"ד שם. ועתד"ה ומבליעו. ובספר אור גדול צדד בדבר). ויש מי שכתב שמותר אף להבליע הבשר בהם ולמכור הכל באטליו (עפ"י דברי חמודות על הרא"ש. ותמה על הפוסקים שלא הזכירו דין זה). וצ"ע.

פרטים נוספים בענין מכירת בכור ומעשר באטליו – בזבחים עה.

ב. פסולי המוקדשים נפדים כשהם חיים. לאחר שנשחטו – תלוי הדבר במחלוקת החכמים האם קדשי מזבח צריכים 'העמדה והערכה' הלכך אי אפשר לפדותם, אם לאו (ע' בפירוט לעיל יד-טו).

בכור ומעשר אינם נפדים לעולם (לא יפדה; לא יגאל).

לדעת הרמב"ם (בכורות כב, ד) נראה שאין לוקים על פדיית בכור ומעשר בהמה, מפני שלא הועילו מעשיו כלום (עפ"י הגהות משנה למלך על ספר החינוך שצג; חוון איש בכורות כב, ד). ויש אומרים שתלוי הדבר במחלוקת אב"י ורבא, האם לוקים אעפ"י שלא הועילו מעשיו (עתוס' ושיטמ"ק תמורה ו, וכנ"ל).

דף לב

מת. כיצד נדרשו המקראות דלהלן?

א. וכל מעשר בקר וצאן... ולא ימירנו, ואם המר ימירנו והיה הוא ותמורתו יהיה קדש לא יגאל.

ב. אך כל חרם אשר יחרם איש לה' מכל אשר לו מאדם ובהמה ומשדה אחזתו לא ימכר ולא יגאל. כל חרם קדש קדשים הוא לה'.

וכל מעשר בקר וצאן... והיה הוא ותמורתו יהיה קדש, לא יגאל – אימתי אינו עושה תמורה – מחיים, אף אינו נגאל מחיים, אבל לאחר שחיטה נגאל (רבא). ואי אפשר שהכוונה לפדיון שהרי אם מחיים שקדושתו חזקה אין תופס פדיונו, כל שכן לאחר שחיטה שאינו אלים לתפוס פדיונו, אלא כוונת הכתוב

שלא ימכר ודוקא מחיים שקדושתו חזקה. ולכך הוציאו בלשון גאולה, ללמד שגם פדיון אין לו (רב אשי). לדברי רב נחמן בר יצחק פרשו שלא יגאל במשמעות הפשוטה מיותר, שהרי איסור חילול יכול להילמד בגזרה שוה ('העברה' 'העברה') מבכור שנאמר בו לא תפדה, ואם כן הרי זה מופנה ללמוד בגזרה שוה מחרמים ('גאולה' 'גאולה') שאינו נמכר כשם שאינו נגאל.

ב. כל חרם... לא יגאל – אינו נפדה. והוצרך הכתוב לאסור כי אין ללמוד חרמים מבכור שכן קדושתו מרחם, ולא ממעשר שכן קדוש לפניו ולאחריו (בקורא להשיעי עשירי ולאחד עשר עשירי). לא ימכר – לדברי רבא (כגרסת רש"י. ולפנינו הגרסה 'לא יגאל', וכ"ג רבנו גרשום. ועתוס') הרי זה מופנה, שהרי כל עוד הוא בבית הבעלים הריזה כהקדש לכל דבריו ואי אפשר למכרו, וכשהגיע ליד כהן הריהו כחולין (כל חרם בישראל לך יהיה). אלא אם אינו ענין לחרמים תנהו ענין למעשר. קדש קדשים הוא – למעט בכור שאינו ב'לא ימכר'.

המוכר חרמי כהנים, יש אומרים שלא הועילו מעשיו ולפיכך אינו לוקה (ערמב"ם בכורות ו,ה; ספר החינוך שמא). והוא הדין לפודה אותם (כן משמע מהשמטת הרמב"ם בהלכות סנהדרין (ט,ד) ברשימת המלקות, ובספר המצוות קיא. ע' חזו"א בכורות כב,ד). ויש אומרים שלוקה (כדלעיל לענין מכירת מעשר ופדייתו ופדיית הבכור).

דפים לב – לג

- מט. א. למי נאכל בכור תם ובכור בעל מום ולמי אינם נאכלים?
ב. פסולי המוקדשים, למי הם נאכלים ולמי אינם נאכלים?
ג. האם מותר להרגיל (= להפשיט עור הבהמה מרגליה, כדי שיישאר בשלמותו) בבכור ובפסולי המוקדשין?
א. בכור תם נאכל לכהנים ולביתם, ואינו נאכל לזרים – כחזה ושוק של שלמים (ובשרם יהיה לך כחזה התנופה וכשוק הימין).
הבכור נאכל לזכרים ולנקבות (עפ"י רמב"ם מעה"ק י,ה). ויש סוברים שבכור תם שנאכל לזכרים בלבד (עירשב"א ומאירי נדרים יב; ראב"ד נדרים א,יא וע' לח"מ שם).
בעל מום; לדברי בית שמאי אינו נאכל אלא לכהנים, טהורים או טמאים (הטמא והטהור יחדו), מלבד מי שטומאה יוצאת עליו מגופו (נדה, זב, מצורע, בעל קרי) שאסור באכילתו, וכן שאר כל ישראל, אפילו טהורים – לא יימנו עליו (אפילו ישראל אורחו של כהן (רש"י). ובשרם [משמע תם ובעל מום. עתוס'] יהיה לך כחזה...).
- לדברי בית הלל אליבא דתנא דברייתא, נאכל לכל ישראל (קל וחומר מטמאים), ואף למי שטומאה יוצאה עליו מגופו. אבל אינו נאכל לנכרים (ואכלת – ולא לכלבים; ולא לנכרים (עתוס)).
לבית הלל אליבא דר' עקיבא, וכן סתמה משנתנו – נאכל אפילו לעכו"ם (כצבי וכאיל).
א. לדעה זו מותר להאכיל אף לבהמה את הראוי לה (עפ"י תוס' פסחים כט. ובהים עא: רמ"א). ויש אוסרים (עש"ך יו"ד שו סק"ח. וע' חזו"א כג,ז; יח,יב).
ב. כתבו רוב הראשונים שהלכה כבית הלל וקרבי עקיבא שנאכל לכל אדם (תוס', רמב"ם, רא"ש). ואולם מבה"ג משמע שהלכה כב"ה דברייתא ואסור לנכרי, ומדרבנן.
יש מהאחרונים שכתבו: אעפ"י שלהלכה אפשר להאכילו לנכרים, אין לעשות כן אלא בדרך

- כבוד, שיזמן הנכרי שיאכל עמו, אבל אין למכור לו ואף לא ליתן לו חתיכת בשר חי (ים של שלמה חולין פ"ד ד). 'וצריך ליוהר בזה' (שו"ת רב פעלים ח"ד יו"ד לה). ויש חולקים (מהריט"א, שאין לחדש גזרה דרבנן מדעתנו).
- ג. יש אומרים שכשם שבכור בעל מום נאכל לנכרי, כך נאכל לבעלי חיים [ולא אמרו 'ואכלת – ולא לכלביך' אלא בבשר שאינו ראוי לאכילת ישראל, וכדלהלן] (עתוס' זבחים ע"א); אבל לא ישליך את הבשר ממש דרך בזיון אלא רק בכגון שמשליך את נותר מהבשר עם העצמות (עפ"י יש"ש חולין פ"ד. וע' רמ"א יו"ד שו). ויש אוסרים מעיקר הדין (ער"ן ורשב"א חולין סט; רבנו ירוחם. וכן נטה הש"ך יו"ד שם סק"ח).
- ד. כל זה אמור בבכור שהותר באכילה לישראל, אבל בכור שמת או שנשחט ללא התר מומחה, או שנמצא טרפה – הרי זה ייקבר ולא יאכל לנכרי, ואפילו לר' עקיבא. ואפילו עורו ייקבר (עפ"י תוס' ורא"ש, שו"ת מהרי"ל מב קג. וכן פסק בשו"ע יו"ד שז, ב). ואולם הרמב"ם (ג, י) פסק שאם נשחט עפ"י מומחה ונמצא טרפה – יאותו הכהנים בעורו. ונוהגים לקבור בכור שמת בסדין בבית הקברות, וצריך לקברו מעט בעומק פן יבא לחטט אחריהם (באר היטב שו. ומובא ברב פעלים ח"ד יו"ד לה).

ב. פסולי המוקדשין; משמע בגמרא שאפילו בית שמאי שאסרו להאכיל קדשים פסולים למי שטומאה יוצאה עליו מגופו, לא אסרו אלא בבכור אבל בשאר פסולי המוקדשין מותר (אך אפשר שלראבר"ש אסור. וצ"ב). ולבית הלל נראה שאין חילוק בין בכור לשאר פסוה"מ להאכל לזרים ולטמאים (עפ"י מפרשים).

ג. שנינו בברייתא: אין מרגילים בבכור ולא בפסולי המוקדשין. רב חסדא העמידה כדעת בית שמאי המחמירים בקדושת בכור בעל מום כנ"ל, הלכך אסור להרגילו משום בזיון, כי ע"י שדואג להפשיט העור בשלמותו, חותך הבשר ופוגמו. אבל לבית הלל – מרגילים בבכור בעל מום. וכן בפסולי המוקדשין אין איסור אלא אליבא דרבי אלעזר בר"ש הסובר שפסוה"מ אף לאחר פדיון ושחיטה חלה עליהם קדושה. ואולם למסקנא פרשו שהברייתא מוסכמת לדעת הכל (כן פרש"י והרא"ש. וכ"פ הרמב"ן והרא"ש וטשו"ע יו"ד שז), שאסרו חכמים את ההרגלה משום שנראה כעובד עבודה בקדשים (רבינא), או משום שגזרו שמא ישהה את הפסולים עד שימצא בני אדם המבקשים עורות שלמים, ובתוך כך יגדל מהם עדרים ועדרים ובידי תקלה (ר' יוסי בר אבין).

הרמב"ם פסק [דלא כשאר ראשונים] שמרגילין בבכור. וכנראה מפרש גם לפי המסקנא שלא אסרו אלא לבית שמאי (עפ"י כסף משנה בכורות א, יט ובב"י יו"ד שז).

דפים לג – לד

- ג. א. האם מותר להטיל מום בבכור בעל מום ובפסולי המוקדשין?
 ב. האם מותר לגרום להממת קדשים? האם מותר להטיל מום כשאין כוונתו לכך?
 ג. בכור שאחזו דם – מה יעשה בו?
- א. הטלת מום בבכור ובקדשים בעלי מומים; לדברי חכמים אין בדבר איסור תורה (תמים יהיה לרצון – כל מום לא יהיה בו). אבל מדרבנן אסור להטיל מום בבע"מ ולא התירו אלא בבכור שאחזו דם, להצילו ולרפאותו (עתוס'). ולדברי רבי מאיר אסור מן התורה (כל מום לא יהיה בו).

ואולם פסולי המוקדשין לאחר פדיונן אין בהם איסור של הטלת מום, הגם שאסורים בגיזה ועבודה. וכן בעל מום מעיקרו, שקדם מומם להקדשם – הריהם כדקלא בעלמא שאינם קדושים אלא לדמיהם, הלכך אין בהם איסור הטלת מום.

א. הכס"מ ולח"מ נקטו בדעת הרמב"ם שהלכה כחכמים [ואף על פי שפטור כדברי חכמים, י"א שאיסור תורה יש בדבר. ע' כס"מ איסורי המזבח א, ז ולח"מ; קה"י כח]. ואולם בספר מחנה אפרים כתב שפסק כר' מאיר (וע' בהרחבה בשו"ת אחיעזר ח"ב לג).

ב. הטלת מום קבוע בבעל-מום-עובר; משמע מהרא"ש ומהתוס' (ע' בסד"ה אילימא) שאין איסור תורה בדבר. וכן פסק בשו"ע (יו"ד שיג, ה).

ובחדושי הנצי"ב צידד שבעל מום העובר מאליו, יש איסור תורה להטיל בו מום (וע' ברש"ש; מנ"ח רפד; שפ"א כאן ובמנחות נו: שו"ת אחיעזר ח"ב לד, ה; לה; 'חדושי הגר"ח על הש"ס' שנד).

יש מי שכתב שהמטיל מום בבכור תוך שמונה ללידתו, כיון שהוא מחוסר זמן הרי זה כבע"מ עובר שאין בו איסור תורה אלא דרבנן (ע' זכר יצחק גג-נד).

ג. בזמן הזה אין חיוב על הטלת מום בקדשים ואפילו לר' מאיר, לפי שהקדשים אינם ראויים אפילו לדמיהם (תוס', עפ"י ע"ז יג:). ויש סוברים שאיסור תורה הוא אעפ"י שאינו לוקה (עפ"י רמב"ם אסורי המזבח א, ז כבאור הכס"מ ועוד).

ובספק בכור בזה"ז – כתבו פוסקים לאסור. ויש שצדד להקל.

ד. משמע בתוס' שבכור שהוא בעל מום מעיקרו, מודה ר"מ שאין איסור תורה להטיל בו מום (אך יש לדחות שלפי מה שתרצו למעוטי פסוה"מ, שוב אין לנו מקור לבכור, והרי צריך על כך לימוד כמו שנקטו התוס'. ואולם מפירוש רבנו גרשום משמע שאף לפי האמת מודה ר"מ בבכור. וצ"ע).

ב. אסור לגרום למום בקדשים, כגון להניח דבילה ובצק באוון כדי שיבא כלב ויאכלנה (כל מום לא יהיה בו).

א. אפשר שרבי מאיר אינו סובר כן, שהרי דורש את הכתוב בענין אחר. ויש שכתבו כן בדעת הרמב"ם להלכה, שגרמא אינו בכלל האיסור (עפ"י מנ"ח; שו"ת בית אפרים יו"ד עה. אך כאמור יש מפרשים שהרמב"ם פסק כחכמים. וע' שו"ת אחיעזר ח"ב לג, ב ג).

ב. יש אומרים (עפ"י משמעות דברי הרמב"ם) שאמירה לנכרי להטיל מום דינה כגרמא, ואולם מדברי הרא"ש (בב"מ פ"ז ו) הוכיחו שהטלת מום על ידי נכרי אינה אסורה אלא מדרבנן (ע' בשו"ת רעק"א סו"י סד).

דבר שאינו מתכוין; לר' שמעון מותר, וכן פסק שמואל. ודוקא באופן שאינו 'פסיק רישיה ולא ימות' (עתוס'). ולרבי יהודה, וכן פסק רב – אסור.

ג. בכור שאחזו דם; לדברי ר' יהודה, אפילו הולך למות – אין מקיזים לו דם, ואפילו במקום שאינו עושה מום; גזרה מפני שאדם בהול על ממנו, אם תתיר לו עלול לעשות מום (עפ"י פסחים יא:).

לדברי רבי מאיר – יקויז ובלבד שלא יעשה בו מום (שאעפ"י שהוא כבעל מום כעת, אסור להטיל בו מום נוסף. עתוס' סד"ה אילימא).

לחכמים (בברייתא), מותר להקיז אפילו במקום שעושה בו מום, כיון שהוא כעת בע"מ ואין להקפיד במום נוסף. ובלבד שלא ישחט על מום זה (גזרת חכמים היא אטו מקום שאינו כבע"מ).

כתבו התוס': דוקא כשאחזו דם באופן שימות בלא הקזה, ואפילו אינו מת אלא שאין יכול להתרפא ממחלתו אם לא יעשה בו מום. אבל אם יכול להתרפאות בלא עשיית מום – אינו כבעל מום ואסור להטיל בו מום.

לדברי רבי שמעון מותר להקיז אפילו בעשיית מום, ואף לשחטו על מום זה (כן שנו בבביתא). וכן פסק שמואל.

א. ר"ש מתיר אפילו באופן שיכול להתרפאות ממחלתו ללא מום ואינו נידון כעת כבעל מום, אעפ"כ רשאי להקיז דם כאשר אינו מתכוין להטלת מום ואינו 'פסיק רישיה' – שדבר שאינו מתכוין מותר. ועוד התיר ר"ש (בבביתא) להקיז אפילו במתכוין למום, בזמן שא"א לו להתרפא בלא עשיית מום (עפ"י תוס').

ב. באופן שאין לו רפואה ללא מום, אפשר שלחכמים ור"ש אין איסור לשחטו מן התורה אלא מדרבנן, שהרי הוא בע"מ. אך יתכן שנידון כמום עובר ואסור מהתורה לשחוט עליו (עפ"י תוס').

דף לד

נא. א. המטיל מום בבכור בכוונה – האם יכול הוא או בנו לשחטו?

ב. בהרת שנקצצה – מה דין טהרתו של המצורע?

א. הצורם אוזן בבכור; לדברי רבי אליעזר לא ישחטנו עולמית, גם אם נולד בו מום אחר – קנס הוא כדי שלא יעשה כן. וחכמים אומרים: נולד לו מום אחר – ישחוט עליו, שאין לקנסו אלא על אותו מעשה, הטלת המום, כאילו לא עשה כלום.

א. הלכה כחכמים.

ב. התוס' צדדו לפי תירוץ אחד (עפ"י ספרי) שלר' אליעזר אסור מדין תורה לשחטו על אותו מום עד שיוולד מום אחר, משום 'לא תאכל כל תועבה'. ובתירוץ אחר כתבו שאסמכתא בעלמא היא. וכ"כ הר"ש במסכת נגעים. וכן נקט הרא"ש שאיסור אכילת בכור על מום שהטילוהו בכוונה – מדרבנן (וכ"כ בשו"ת מהרי"ל קג ועוד).

ודעת הרמב"ם (פסוה"מ יח,ה) שהאוכל כזית מקדשים שהוטל בהם מום בכוונה – לוקה משום 'לא תאכל כל תועבה'. יש אומרים בדעתו (עפ"י התו"כ) שדוקא בשאר קדשים אבל בבכור אין בו איסור תורה (ע' מהריט"א אות מג; קהלות יעקב כט. וע' גם בשו"ת פרי יצחק ח"א מ ד"ה שוב; חו"א כד,ד).

ג. נראה שהמטיל מום בבכור של אדם אחר, וכן ישראל שהטיל מום בבכור והרי אינו שלו אלא מיועד להינתן לכהן – לא קנס בזה ר' אליעזר שלא לשחטו עולמית, שאין לקנסו ולהפסיד את בעליו משום שאדם אחר עבר איסור. ואולם על מום זה שנעשה בו, אינו נשחט (עפ"י שו"ת פרי יצחק ח"א לט; חדושים ובאורים ה,ג).

ויש אומרים (ע' מהריט"א אות מג, ועוד) שאם ישראל הטיל מום בבכור של כהן – לא קנסו חכמים כלל, ויכול להישחט על אותו מום. ודוקא בגוי או בקטן אסרו כדלהלן, אבל בישראל גדול אין לגזור, שאין לחוש לעבריינים במזיד. ויש חולקים על דין זה, וכפי שהסיק לדינא בשו"ת פרי יצחק (שם), וכן נקט לעיקר בשו"ת אחיעזר (ח"ב לג,ז), וכן בספר חדושים ובאורים (ה,ג). ואולם בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א ר) משמע שנקט להלכה כמהריט"א להתיר כשישראל גדול הטיל בו מום, שאינו שלו, ולא קנסו אלא לכהן שהוא בעליו.

- ד. נראה שאם הטיל מום קבוע ואח"כ ריפאו [למש"כ התוס' שאינו נחשב מום עובר, הגם שעובר בידי אדם], ישוב נולד לו מום אחר – מודה ר"א שמותר (עפ"י שיעורי הגריש"א. ואולי אף בכגון שנולד בו מום שני ואח"כ ריפא את הראשון [ולפי"ז מצינו אפשרות שאדם מתיר בכור ע"י הסרת מום]. תוספת הרא"ד שם).
- ה. המטיל מום בבעל מום – קנסוהו חכמים כשאר מטיל מום (כ"כ הרע"ב). ואין הדבר ברור, כי אפשר שלחכמים הסוברים שאין איסור תורה במטיל מום בבע"מ, לא קנסו בדיעבד (ע' תוי"ט).
- ו. נראה שכל הטלת מום הנעשית באיסור, גם אם לא נתכוין להתיר, או שסבר שמותר הדבר – קונסים אותו (עפ"י חדושים ובאורים ה,יג).

מסקנת הסוגיא שהצורם אוזן בכבור ומת – לא קנסו בנו אחריו, ויכול לשחטו על אותו המום. יש מדייקים מרש"י שרק לר' אליעזר לא קנסו בנו אחריו, אבל לדעת חכמים שאין כאן תוספת קנס אלא עשאוהו כאילו לא נפל בו מום – הוא הדין בבנו, לא הותר לשחוט על מום זה (עפ"י גליא מסכת; שיעורי הגריש"א שליט"א [ולכא"ו יש מקום בסברא לדייק להפך, שלחכמים שכונד הקנס אינו גדול, פשיטא דלא קנסו בנו, ורק לר"א נסתפקו אולי קנסו. הערת הר"ד ויור שליט"א]. ואולם מהריט"א כתב בדעת רש"י שאין חילוק בדבר וגם לחכמים לא קנסו את בנו, וכמו שפסק הרמב"ם וכן פסק בשו"ע).

ב. בהרת שנקצצה בלא כוונה – טהור.

קצצה במתכוין; רבי אליעזר אומר כשיולד לו נגע אחר יטהר, ועד אז קנסוהו חכמים שאינו טהור. ונסתפק רב פפא האם נטהר מיד כשיולד לו נגע אחר [ומבואר בגמרא שנטהר אפילו טרם שטימאהו הכהן מהנגע השני], או עד שייטהר מן הנגע האחר עדיין טומאת הראשון עליו. ונפקא מינה לחתן שנולד לו נגע אחר בימי המשתה, וכן ברגל לכל אדם – האם הוא טהור בינתים, שהרי ממתנינים לו ז' ימים לטמאו, אם לא. ועלה בתיקו'.

חכמים אומרים: הרי הוא בטומאתו אפילו לכשיולד נגע אחר ויטהר הימנו, אלא אם פרח לו נגע בכולו או שהיתה הבהרת (קודם קציצה. רש"י. והתוס' פרשו בע"א. וע' אג"מ טהרות (כרך א) כה) פחות מכגריס – שגם אם לא היה קוצץ, ודאי היה טהור.

- א. התוס' צדדו [לר"א, ונראה שה"ה לחכמים] שיכול לגלח ולמנות ימי ספורו כדי להטהר מן התורה, ואעפ"י שיישאר טמא מדרבנן ולא יוכל להכנס למקדש להביא כפרתו.
- ב. בתוספתא (מובאת בר"ש ובר"מ נגעים ז,ה) אמר ר' יהודה: לא נחלקו ר"א וחכמים אלא שקצצה בצמצום, אבל אם שייר מעט מן הבהרת, לכו"ע אם פרתה בכולו טהור. ואם חתך עמה מעט בשר חי – לכו"ע טמא עולמית. וכן פסק הרמב"ם (טומאת צרעת י,ג).
- ג. מדברי התוס' משמע שגם בקוצץ בימי הסגרו קנסוהו חכמים. [וצריך לחלק בין קוצץ בהרת לתולש סימני טומאה, ששם לא קנסוהו. עפ"י שפ"א; חו"א; שו"ת דובב מישרים ח"א קג,ג, ע"ש]. ובשפת אמת צדד לומר שגם הקוצץ בהרתו לפני שטימאהו הכהן – קנסוהו חכמים, שהרי גם באופן זה עבר בלאו דאורייתא (כמ"ש בספרי ובתוספתא, וכ"פ הרמב"ם הל' טומאת צרעת י). ואולם כתב שבתוס' משמע שלא קנסוהו באופן זה, כי הקנס היה רק שלא ייטהר בשל קציצה זו, אך כל עוד לא נטמא מעולם – לא קנסו. 'וצריך עיון'. וכן צדד בדבר בחזו"א (נגעים ה,ז).

דף לה

- גב. א. נכרי או תינוק שהטילו מום בבכור בהמה – מה דין הבכור?
 ב. בכור בהמה שרדף אחר אדם והלה בעט בו ועשאו בעל מום – האם הותר לשחטו?
 ג. האם מותר להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם?

א. נכרי או קטן שהטילו מום בבכור; זה הכלל – כל שהוא לדעת (שעשאוהו במכוון על מנת להתירו. עפרש"י), ואפילו בדרך 'גרמא' (כן נראה בכונת הגמרא) – אין שוחטים את הבכור על אותו מום. שלא לדעת – מותר. ובכלל זה כשישראל הסיח לנכרי לפי תומו שרק אם יש בו מום אפשר לשחטו (ולא נתכוין שהלה יטיל בו מום. ואפילו הסיח לו בלא שהנכרי שאלו) והלך זה והטיל בו מום – מותר (כל שלא נתכוין להתירו במעשה זה. עפרש"י).

לדברי רב קטינא, אם אמר לו ישראל לנכרי ששאלו: 'אינו נשחט אלא אם נעשה בו מום' [ולא 'אם היה בו מום'] – הרי זה כאומר לו 'אם תעשה מום – תתירנו' הלכך אם הלך והטיל מום – אסור. ורבה חולק וסובר שלשון זו אינה מורה על עשיית מום ע"י אדם דוקא, וכאילו אמר לו 'אא"כ יש בו מום' שאם הלך והטיל מום – מותר.

- א. יש מהראשונים שכתבו שאפילו הטיל בו הנכרי מום ע"מ להתירו מותר. אין איסור אלא כשעשה על דעת הבעלים, כגון שידעו שהולך להטיל מום ולא מיהו בו.
 ב. נחלקו אחרונים בישראל גדול שהטיל מום בבכור שאינו שלו, וכן ישראל שנוולד לו בכור וצריך ליתנו לכהן, והטיל בו מום במכוון – האם מותר לשחטו על אותו מום; שמא לא קנסו בזה לפי שאין לחוש לעוברי עבירה (וראה במצוין לעיל, שנחלקו בזה הפוסקים לדינא).

ב. היה בכור רודפו, ובעט בו ועשה בו מום – שוחטים על זה, שלהצלתו נתכוין. בעט לאחר הרדיפה – נחלקו שתי לשונות בדברי רב פפא האם מותר כי מחמת שנוכר בצערו עשה כן, או שמא כיון שעשה איסור – אסור לשחטו.

הרמב"ן פסק כלשנא בתרא לקולא (וע' רא"ש; טור ב"י וט"ו שיג). ויש פוסקים כלשנא קמא (או"ז בכורות תקט).

ג. אמר רב יהודה: מותר להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם. אמר רבא: גדי – באזניו, שהן גדולות ומקדימות לשאר הראש, ובשה-כבשים – בשפתיו (ולא באזניו. לפי לשון אחת), במקום הגלוי שבהן. או אף באזניו מותר (אם רואה שהם יצאו ועדיין לא יצא רוב הראש, ואין חוששים שמא יצא רוב הראש וחזר. תוס') – שאנו אומרים דרך צדעיו יצא ('איכא דאמרי').

א. כתבו התוס' שלדברי רב הונא (בחולין סט. וכדבריו פסקו הרמב"ם והשו"ע) שהבכור מתקדש למפרע מתחילת יציאתו, אין להטיל מום אלא כשעדיין לא יצא כלל, אבל יצא מקצתו אסור. ובסוף דבריהם צדדו אפשרות שמותר ביציאת מקצת לדברי הכל. וכן נקט הש"ך (יו"ד שיג סק"ח) עפ"י משמעות רש"י ורשב"א (בחולין), דלא כהב"ח (סוסי"י שיט).

ב. כתבו הראשונים (ע' לעיל ג ובשור"ת הרא"ש מט, ב), שעתה טוב יותר להפקיע קדושת בכור ע"י מכירה לנכרי מאשר ע"י הטלת מום, שצריך לזה דקדוק ועיון רב, לידע להטיל מום טרם יציאת רוב הראש.

דפים לה – לו

- נג. מהם דיני נאמנות על מומי הבכור, לומר שנפלו מעצמם ולא במכוון, באישים ובאופנים דלהלן?
- א. כהנים ובני ביתם – בבכורות שלהם או של אחרים; כהנים עמי-הארצות ותלמידי חכמים; כהנים רועים.
- ב. ישראל – בבכורות שלהם או של אחרים; רועי ישראל.
- ג. עד אחד, איש או אשה; עד מפי עד.
- ד. לא היו מוחזקים בו שהוא בכור, ובא לפנינו לשאול על מומו, ומעיד שנפל המום מעצמו.
- א. נחשדו הכהנים [כחשש בעלמא ולא כהחזקה] על הבכורות שמטילים בהם מום בכוונה, ולכן אינם נאמנים על בכורותיהם לומר שנפל המום מעצמו מלבד באותם מומין שאי אפשר שיבואו ע"י אדם.
- אפילו אם בא לפנינו עם מום מובהק, אין אומרים אילו נחשד להטיל מום למה בא לפנינו להתיר והלא היה יכול לאכול – כי שמא ירא לאכול בלא התרת חכם פן יתגלה מתוך כך שהטיל בו מום (תוס' לו: ד"ה על).
- ואין חילוק בין כהן תלמיד חכם לעם הארץ לענין זה. כן אמר רבן גמליאל. רבי יהושע אמר בתחילה שכהן ת"ח נאמן.
- לפרש"י, חזר בו רבי יהושע מדבריו. והתוס' חולקים. והלכה כרבן גמליאל (תוס' ועוד). ואפילו היה חכם ויושב בישיבה כרבי צדוק (רא"ש; יו"ד שיד).
- כהן מן השוק המעיד על בהמת כהן אחר שנפל בה מום מאליו; לדברי רשב"ג ורבי יוסף (רש"י) – נאמן. ולדברי רבי יהושע בן קפוסאי – דוקא שני כהנים מן השוק נאמנים. רבי מאיר אומר: כל החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו, הלכך אין הכהנים נאמנים על הבכור בשום פנים.
- כהן הרועה אצל כהן; לתנא קמא – אינו נאמן, שחוששים לגומלין. וכן בני ביתו של כהן, כגון בניו ובנותיו – אינם נאמנים להעיד על המום. ואפילו עשרה והם בני ביתו, אמר רבי (יוסי): אין מעידים עליו. רשב"ג אומר: אפילו רועה אצל רבו, וכן בנו ובתו של כהן – נאמנים להעיד עליו. אבל אמרו אשתו אינה נאמנת מפני שהיא כגופו.
- כהנים הרועים אצל ישראל; נחלקו ר' יוחנן ור' אלעזר אליבא דתנא קמא, האם נאמנים להעיד על מומי בכורות של רבם, או חוששים שמא הטילו הם את המום כדי שרבים יתננו להם.
- רבא פסק הלכה כרבי (יוסי), ואילו רב נחמן פסק הלכה כרשב"ג (וכן העיד ר' אבא על ר' אלעזר שפסק כן. יומא עה.). וכן מסקנת הגמרא.
- א. הרמב"ם פסק שכהן אינו נאמן להעיד על בהמותיו של רבו ישראל (וכ"ה בשו"ע). וכנראה לשיטה זו לא התיר רשב"ג ברועה אלא בבני ביתו וכדו' (ערמב"ן). והרמב"ן דחה שיטה זו, וכ"ה ברא"ש (ומובא ברמ"א).
- ב. יש פוסקים כמו כן בשאר איסורים, שהחשוד נאמן להעיד על של חברו שאין אדם חוטא ולא לו (כ"מ ברמב"ם). וכן בשו"ת הרשב"א ח"א סד ועוד; יו"ד קיט, וקכד, ט. ויש אומרים: דוקא בבכורות הלכה כרשב"ג מפני שהוא קנס, אבל בכל התורה החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו (ע' ראב"ד מעשרות יב, יז). ויש מחלקים בין שנחשד לתאבון לנחשד לעבור שלא לתאבון (שו"ת הר"ן כה), או בין חשוד בעלמא לאדם שידענו בו שהוא עובר עבירה (ע' בהגר"א יו"ד קיט סקי"ח). ע"ע חילוקי דינים בחזו"א דמאי י.

ב. ישראל שיש לו בכור, כגון שגולד לו ספק-בכור; רב חסדא אמר רב קטינא: צריך שנים מן השוק להעיד

עליו (וכדעת ר' יהושע בן קפוסאי). רב נחמן אמר: בעליו מעידים עליו, שלא נחשדו ישראל על הטלת מומים.

על בכור של אחרים – לדברי הכל ישראל נאמן להעיד.
ואולם רועה ישראל בבית כהן, לפי דעה אחת (רבי יוחנן או רבי אלעזר אליבא דת"ק), אינו נאמן להעיד על בכור רבו, שחוששין ללגימה. ואין כן דעת רשב"ג (והלכה כמותו כנ"ל).

ג. עד אחד נאמן להעיד על הבכור שנפל בו מום מאליו, בין איש בין אשה – כבשאר איסורים.
עד מפי עד – רב אסי (אמי) אסר, וכן דעת מרימר. ורב אשי (אסי) התיר. וכן רב יימר הורה להתיר, והסיקו שכן הלכה.

ד. אמר רבי אילעא: לא היו מוחזקים בו שהוא בכור, ובא אחד ואמר שהוא בכור ומומו עמו (ומעיד שנפל המום מעצמו, ורוצה להתיר לו לשחטו) – נאמן (אפילו הוא כהן), שהפה שאסר הוא הפה שהתיר, שהרי אילו היה עברייני להטיל המום בכוונה, היה מטיל מום הניכר ואוכלו ללא הַרְאָיָה לחכם ובלא שידעו שהוא בכור.

א. יש אומרים דוקא בתוך כדי דיבור נאמן, שאומר 'בכור ומומו עמו' (עפ"י מהריט"א. וע' כתובות כב מחלוקת הראשונים בכל 'הפה שאסר... לאחר כדי דיבור').
ב. אם לא הוחזק ככהן באותו מקום, האם נאמן לומר כהן אני והמום נפל מאליו, משום 'הפה שאסר' שהיה יכול שלא לומר שכהן הוא – ע' בשו"ת אחיעזר ח"ב לו, ג שצדד להקל בצירוף כמה סניפים.

דף לו

- נד. א. האם כהן נאמן לומר: הראיתי בכור זה לחכם ואמר לי מום קבוע הוא זה?
ב. האם נאמן הכהן לומר: בכור זה נתן לי ישראל במומו?
ג. האם נאמן ישראל לומר בכור זה כשהיה קטן נתתי לכהן במומו?
ד. האם אומר אדם למי שאינו נאמן על המעשרות: 'קח לי פירות ממי שהוא נאמן' / 'ממי שהוא מעשר' / 'מאיש פלוני'?
ה. האם רואים בכורות לישראל כשאינן נמצא עמו כהן?
ו. האם נאמן אדם להעיד על מום בהמת מעשר שלו?
א. נאמן הכהן לומר: הראיתי בכור זה לחכם והתירו, שאעפ"י שהכהנים נחשדו על הטלת מום בבכור, לא נחשדו לשחוט קדשים בחוץ.
א. כתב רש"י: ובלבד שיהיו לו עדים שלא הטילו. אבל הרא"ש כתב שיש לנו להניח שהחכם לא היה מתיר לו ללא שהעידוהו שנפל מאליו.
ב. כתב הרא"ש: דוקא אם אמר: חכם פלוני, אז הוא 'מלתא דעבידא לאגלווי' ונאמן (כדברי רב יהודה דקיי"ל כוותיה כדלהלן). אבל במום שאינו מובהק נאמן אף ללא ציון שם החכם, כיון שאינו חשוד לשחוט קדשים בחוץ, ודאי הראה לחכם ולא היה זה מתירו אא"כ העידו בפניו שנעשה המום מאליו.

ב. אמר רב יהודה אמר רב: נאמן הכהן לומר, בכור זה נתן לי ישראל במומו (הרא"ש כתב: דוקא כשמציין מי הוא. והרמב"ם (בכורות ב, יט) כתב בסתם) – שכל דבר שהוא עשוי להתגלות, אין אדם משקר בו. ולפי לשון אחרת אינו נאמן. והסיקו הלכה כלשון ראשונה, וכן הורה רפרם בפומבדיתא.

ג. אמר רבי ירמיה בר אבא (וכן שנו בסורא): נאמן ישראל לומר בכור זה נתתי לכהן במומו. ופרשו שהחידוש הוא בקטן והגדיל (רש"י: שהיה הטלה קטן כשנתנו לו).

א. אעפ"י שלפי לשון ראשונה בגמרא אין מקור לדין זה, משמע שלדינא הוא מוסכם, שהרי אמרו 'והלכתא אפי' לו כלשנא קמא.

ב. רבנו גרשום פירש דלא כרש"י: 'קטן והגדיל' – המעיד היה קטן כשנתנו לכהן.

ד. האומר למי שהוא חשוד על המעשרות: קח לי פירות ממי שהוא נאמן / ממי שהוא מעשר – אין נאמן החשוד לומר קניתי מן הנאמן. ואפילו אם ננקוט ככלל שדבר העשוי להתגלות אין אדם משקר בו – כאן יכול להשתמש ולומר, זה שלקחתי ממנו – בעיני הוא נאמן.

אבל אם אומר לו: קח לי מאיש פלוני – נאמן לומר שלקח מאותו אדם [ולרבי יוסי, רק כשאומר קח מפלוני ואני אתן מעות. ע' ירושלמי דמאי ד, ד]. ואפילו אם ננקוט בעלמא שהחשוד אינו נאמן אפילו בדעבידא לאגלויי, כאן ירא מלשקר למשלחו מפני שהזכיר לו שם האיש בפירוש ועלול לברר הדבר ולתובעו.

א. נחלקו הדעות האם נאמן השליח לומר 'לקחתי מפלוני' והמשלח לא הזכיר לו לקחת ממנו דוקא, האם ירא לשקר משום שאפשר לברר אצל אותו פלוני או שמא אינו מתירא כי יוכל להשתמש ולומר לא ממנו לקחתי אלא מאחר (ע' תורת הבית ד, ב ובבבדק הבית שם; ש"ך קיט ס"ק לה; חו"ד ובהגר"א).

ב. יש אומרים שאין נאמן אלא כלפי איסורין דרבנן, אבל לא מדאורייתא (בית יוסף ורמ"א יו"ד קיט, יט). ויש חולקים (פר"ח ט"ז ובהגר"א שם).

ה. אמר רב יהודה: אין רואים בכור לישראל אא"כ כהן עמו – חוששים שמא ישחטנו ויאכל בעצמו ויימנע מליתן לכהן.

ואולם מסופר על רב אשי שהתיר בכור לישראל הבא לפניו עם מום מובהק – שהרי רואים שאדם זה מדקדק במעשיו שנוהר בכבוד החכם לבוא לפניו להתיר לו מום מובהק [והלא הוא מום שידוע לכל ששוחטים עליו], ודאי אדם כזה לא יגזול מן הכהן מתנתו. ורק כשבא לשאול על מום מסופק, הצריכו כהן עמו.

וכך כתב הרמב"ם (בכורות ג, ג): אם היה חכם מדקדק במעשיו – רואים לו לבדו.

ו. הכל נאמנים על מומי מעשר, להעיד שמאליו נפל המום – שהרי אם רצה היה יכול להטיל מום בכל עדרו קודם שעושר בהמותיו.

דפים לו – לז

נה. התר בכורות והתר נדרים – עפ"י כמה?

התרת בכורות; במומים מובהקים, כגון נסמית עינו ונקטעה ידו – על פי שלשה אנשים מבני הכנסת (= שאינם חכמים). ודוקא במקום שאין מומחה (ר' ירמיה בר אבא בשם רב או שמואל). אבל מומים שאינם מובהקים אינם ניתרים ללא מומחה.

רבי יוסי אומר: יש שם עשרים ושלשה אינו נשחט אלא עפ"י מומחה (אפילו במומים מובהקים). הלכה כחכמים.

בכור בחוצה לארץ (שאינו ראוי להקרבה. תמורה כא:), נותר בשלשה בני הכנסת ללא מומחה (כן אמרו בשם רבי יהושע בן לוי / רבי יהודה נשיאה), במומין מובהקים (רבא). ומשמע שבחול"ל אין צריך לחזר אחר מומחה כלל, ובה חלוק מבכור בארץ. וכן נראה מלשון הרמב"ם בכורות ב,ג).

א. הוא הדין בזמן הזה אף בארץ (תוס', כפשט המשנה המדברת בארץ לאחר החורבן). וללא התרה לעולם אינו נשחט, אפילו במום מובהק (תוס').

ב. 'מומחה' שאמרו, לאו דוקא סמוך שהמחוהו ב"ד אלא מופלג בחכמה, בהלכות בכורות ובמומחיות במומים (עפ"י תוס' ורא"ש. ובסנהדרין (ה) אמרו שצריך ליטול רשות מן הנשיא פעם אחת. וי"א אפילו זקן ויושב בישיבה (- בישיבת סנהדרין), צריך ליטול רשות להתיר בכורות. ע' יומא עח. ולכאורה נראה שהתוס' והרא"ש לשיטתם בהתרת נדרים שא"צ סמוך, אבל לדעת הראשונים 'מומחה' שאמרו שם היינו סמוך, הוא הדין להתר בכורות).

ובזמן הזה אין נראה שיהא שום אדם נחשב למומחה (עפ"י תוס'. וכ"כ הפוסקים לענין נדרים. ויש מהראשונים חולקים שם, ולכאורה ה"ה לכאן). הלכך אין אנו עושים מעשה במומים שאינם מובהקים כדוקין שבעין, שצריך להם חכם מומחה. ואולם צרימת אוזן בסחוס יותר מכדי חגירת צפורן, ניכר הדבר לעין והרי זה מום מובהק (עפ"י רא"ש. וע' בפוסקים יו"ד שט).

ג. משמע מדברי הרמב"ם (כפי שפרשו הראשונים את דבריו), שבכור שנולד בחול"ל לא נתקדש כלל. ואולם הראב"ד השיגו, וכן הרמב"ן האריך להוכיח שמתקדש ולא נתמעט אלא מהקרבה. וכן דעת הרשב"א (ח"א שלא תכז) הר"ן (בתשובה ז) הרא"ש ועוד, וכ"פ בשו"ע.

התר נדרים; חכם מומחה מתיר לבדו. וכשאין נמצא חכם – שלשה מתירים את הגדר. רבי יהודה אומר: שלשה מתירים ואחד מהם חכם. ופרשו שהשנים האחרים צריכים שיהיו מבינים טעמי הלכות נדרים כשמסבירים להם (ואותו חכם ילמד את השנים. רש"י), אבל עמי הארץ לא.

א. יש אומרים שהמומחה שאמרו – סמוך הוא, כ'מומחים' שאמרו לקידוש החדש (עפ"י רמב"ן ורשב"א נדרים כג; רמ"ה).

ויש אומרים שאין צריך שיהא סמוך (עפ"י תוס'; רמב"ם שבועות ו,ה; ר"ן נדרים שם ובדף ח ועח: רשב"ם ב"ב קכ:), אלא כל חכם מובהק ומופלג כרב נחמן בדורו מתיר. ואין נראה שבזמן הזה יהא שום אדם נחשב מומחה לכך (תוס'; רא"ש נדרים פ"ג; יו"ד רכח,א). ויש אומרים אפילו אינו מופלג כל כך אלא דגמיר וסביר בכל מקום (ריטב"א) מתיר (עפ"י ר"ן נדרים שם ובדף ח: ועח: וכ"כ בב"י בדעת הרמב"ם שבועות ו,ה ועוד).

ולפי דעה זו, החכם שהוא אחד מהשלשה [לרבי יהודה] אין צריך שיהא גמיר וסביר בכל מקום, שאם כן הלא יכול הוא לבדו להתיר – אלא די בגמיר וסביר בהלכות נדרים (עפ"י ריטב"א נדרים כב:).

ב. הלכה כחכמים (רמב"ם שבועות ו; יו"ד רכח).

יש אומרים שגם לדעת חכמים צריך שיהיו השלשה מבינים כשמסבירים להם, ודי שמבינים קצת כדי שידעו מה מתירים, וגם צריך שיודעים לפתוח פתח (עפ"י שו"ע יו"ד רכח וש"ך – עפ"י

רמב"ן ר"ן רא"ש וריטב"א בנדרים כג עה). ויש אומרים שאפילו הדיוטות גמורים מתירים (כן נקט הכס"מ בדעת הרמב"ם שבועות ו,א, וכ"ה בב"י).
והרמ"ה (ב"ב קכ. ומובא ברבנו ירוחם יד,ז) כתב שצריך שהשלשה ידעו הלכות נדרים, שהרי כל ישראל שהיו בימי משה למדו ממנו, ומשם למדו התר שלשה הדיוטות [אלא שאין צריך סמוך או בקי בתלמוד] (וע"ע ריטב"א ב"ב קכ בשם מורו).
ג. בירושלמי (נדרים י,ח) מובאת דעת חכמים שאפילו במקום שיש זקן, שלשה הדיוטות מתירים. ואולם הלכה כתלמודנו שאין מתירים אלא כשאין חכם.
וכתבו התוס' שבזמן הזה אין נראה שיהא שום אדם נחשב מומחה לכך.

דף לז

נו. השוחט את הבכור ומכרו, ונודע שלא הראהו לחכם – מה יהא על דמי המקח? מה הדין במוכר פרה שחוטתו ונודע שהיא טרפה, וכיצא בזה בשאר מאכלות אסורים?

לסתם מתניתין, המוכר בכור ונודע שלא הראהו לחכם, והרי הוא אסור – קנסוהו להחזיר את הדמים, אפילו עבור הבשר שנאכל ע"י הלוקח. ושאר הבשר – יקבר, שהריהו אסור בהנאה. וכן הדין במוכר בהמה ונמצאת בטרפה – יחזור הבשר למוכר והוא יחזיר הדמים. וכן מובא בבב"ב פירות ונמצאו טבלים, יין ונמצא יין-נסך – מה שאכלו אכלו ויחזיר להם הדמים.
אם הלוקח לא עבר איסור, שמכר את הטרפה לנכרי – נותן הלוקח למוכר דמי בשר טרפה, ושאר הדמים – ללוקח.

אפילו מכר הלוקח לנכרי ביוקר, אינו חייב לשלם למוכר אלא דמי טרפה בזול, לפי שמכר להם טרפה מדעתו (עפ"י רבנו גרשום).

ובבכור, אם מכרו הלוקח לנכרי – אין למוכר דמים כלל, שהרי הבכור אסור בהנאה ולא חל המקח והדמים שבידו אינם חליפי הבכור, וגם לא הפסיד המוכר כלום – הלכך אין למוכר בהם שום זכות (עפ"י רע"ב, כפי שפירש בשו"ת משיב דבר ח"ב סוס"י נו. ועוד טעם, שהרי קנסוהו כל שהכשיל את הלוקח באיסור).

רבי שמעון בר"א אומר: דברים שהנפש קצה בהם, כגון נבלות וטרפות שקצים ורמשים – יחזיר את הדמים (כולם, שמשעה שנודע לו הדבר לא נהנה ממה שאכל. ערש"י). דברים שאין הנפש קצה בהם כגון בכורות וטבלים ויין נסך, ואכלם הלוקח – המוכר נוטל קצת מן הדמים. והעמידו זאת באופן שהמוכר נפסד ע"י אכילת הלוקח, כגון בבכור שאכל את מקום המום, ואלמלא שאכל היה ניתן להראותו לחכם (כדברי ר' יהודה). וכן בטבל – יכול לעשר, וביין נסך – בתערובת, שיכול היה למכור כולו לנכרי חוץ מדמי יי"ג שבו (וכרשב"ג), וכיו"ב.

א. כתב הרמב"ם שבדברים האסורים מדברי סופרים, אם אכלם הלוקח – אין המוכר מחזיר לו כלום.

ב. לענין ספק-איסור – ע' בגרסאות ברש"י; ט"ז וש"ך יו"ד קיט; שבט הלוי ח"ב מג.

פרק ששי

נז. א. על אלו סוגי מומים שוחטים את הבכור?

ב. על אלו פגמים באזון שוחטים את הבכור, ועל אלו אין שוחטים?